

บันทึกศรียมนา

กระทรวงศึกษาธิการ

นายทวีพร ทองคำใบ : ถ่ายภาพ

นทีศรียมนา

หนังสืออ่านเพิ่มเติมสังคมศึกษา
ระดับมัธยมศึกษา

กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ

นทีศรียมนา

ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ
พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๔๔

จำนวน ๑๕,๐๐๐ เล่ม

สงวนลิขสิทธิ์ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ
ISBN 974-269-0081

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุุ สกลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว วังทองหลาง กทม. ๑๐๓๑๐

นายวิชัย พยัคฆโส ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา

ข้อมูลรายการหนังสือ

๙๕๙.๓ กรมวิชาการ.

ก-น นทีศรียมนา/กรมวิชาการ.--กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์คุุ สกลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

๙๘ หน้า. ภาพประกอบ; ๒๑ ซม.

๑. สุขุทัย--. ความเป็นอยู่และประเพณี.

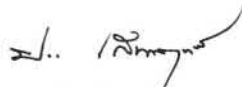
๒. ชื่อเรื่อง.

คำนำ

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ เกี่ยวกับแนวการจัดการศึกษาในมาตรา ๒๔ ที่ให้ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้นั้น กรมวิชาการเล็งเห็นความสำคัญในเรื่องดังกล่าว จึงได้คัดเลือกครู นักวิชาการศึกษา และศึกษานิเทศก์เข้ารับการอบรมตามโครงการการเขียนและบรรณาธิการหนังสือสารคดีในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติส่วนภูมิภาคประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ณ จังหวัดลำปาง และได้พิจารณาผลงานเขียนสารคดีที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อท้องถิ่นของบุคลากรดังกล่าว โดยกรมวิชาการนำมาจัดพิมพ์เป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ในปีงบประมาณ ๒๕๔๔ จำนวน ๙ เล่ม เพื่อเผยแพร่ให้โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาทั่วประเทศ

หนังสือเรื่อง **นทีศรีมณนา** เล่มนี้เป็นหนังสือเล่มหนึ่งในจำนวน ๙ เล่ม ดังกล่าวข้างต้น ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญและความเป็นมาของแม่น้ำยมที่มีผลต่อวิถีชีวิต เกษตรกรรม และประเพณีท้องถิ่นในจังหวัดสุโขทัย ประกอบด้วยข้อมูลที่น่าสนใจ อาทิ ลักษณะทางกายภาพ และชีวภาพของแม่น้ำยม ด้านการอุปโภคและบริโภคน้ำ การเพาะปลูก การชลประทาน แหล่งเพาะพันธุ์ปล้ำ กรรมวิธีและการจับปลา นอกจากนี้ยังมีเรื่องของวัดราชธานีวัดเก่าแก่ของจังหวัดสุโขทัย ประเพณีท้องถิ่น ปัญหาอุทกภัย ภัยแล้ง และน้ำเสีย รวมถึงแนวทางอนุรักษ์แหล่งน้ำ

กรมวิชาการ ขอขอบคุณอาจารย์เฉลิม พรกระแสน และอาจารย์จิราภรณ์ วงษ์ทวีโพธิ์ ผู้เขียนและเรียบเรียง รวมทั้งผู้ที่มีส่วนทุกท่านที่ทำให้การจัดทำหนังสือสำเร็จ 'วงศ์ด้วยดี' หวังว่าหนังสือเล่มนี้จะให้ประโยชน์แก่นักเรียนและผู้อ่านตามสมควร

(นายประพัฒน์พงศ์ เสนาฤทธิ์)

อธิบดีกรมวิชาการ

๒๕ พฤษภาคม ๒๕๔๔

สารบัญ

	หน้า
ความสำคัญและความเป็นมาของแม่น้ำยม	๒
จากป่าเหนือต้นกำเนิดแม่น้ำยม	๖
ลักษณะทางกายภาพของแม่น้ำยม	๙
ลักษณะทางชีวภาพของแม่น้ำยม	๑๒
เส้นเลือดใหญ่แห่งสรรพชีวิต	๑๗
สายธารหล่อเลี้ยงชีวิต	
การใช้น้ำในการอุปโภคบริโภค	๑๘
เกษตรกรรมริมฝั่งแม่น้ำ	๒๐
แม่น้ำยมที่ดี ในน้ำมีปลา	๒๕
ปลาแห่งลุ่มน้ำแม่น้ำยม	
การจับปลากับวิถีชีวิตชาวสุโขทัย	๓๑
กรรมวิธีการจับปลา	๓๔
ปลา...อาหารของคนท้องถิ่น	๔๓
วัดราชธานีประเพณีริมฝั่งน้ำ	๕๓
วัดราชธานีมีตำนาน	
วัดราชธานีกับประเพณีริมฝั่งน้ำ	๕๗
การตักบาตรทำบุญวันออกพรรษา	๕๘
ตักบาตรเทโว	๕๙
แข่งขันเรือยาว	๖๒

	หน้า
ถ้าจะเหลือเพียงคำเล่าขาน	๖๗
ทุกๆ ปีมีน้ำท่วม	๗๐
หลายปีที่ภัยแล้ง	๗๔
น้ำเน่าเสีย	๗๗
ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากน้ำเสีย	๘๐
สารอันตรายล้นเผ่าพันธุ์ปลา	๘๑
सानใจรักษณ์ที่ศรียมนา	๘๗
รักษ์แม่น້ายมของเรา	
แนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำ	๘๙
วิธีง่าย ๆ ในการรักษาแม่น้	
สุขุทัย รุ่งอรุณแห่งความสุขลุมน้ำยม	๙๓
บรรณานุกรม	๙๔

“ด้วยบทเพลงแห่งขุนเขาลำเนาฟ้า
เกิด “นทีศรียมนา” ระเรื่อไหล
ธาราทองล่องลงสู่สุโขทัย
สืบสายใยโยงตำนานสวนชีวิน”

ความสำคัญและความเป็นมาของแม่น้ำยม

แม่น้ำยมเป็นแม่น้ำใหญ่เพียงสายเดียวที่ไหลผ่านจังหวัดสุโขทัย จากถิ่นกำเนิดในบริเวณเทือกเขาผีปันน้ำภาคเหนือ ไหลผ่านจังหวัดแพร่ เข้าสู่จังหวัดสุโขทัยที่อำเภอศรีสัชนาลัย อำเภอสวรรคโลก อำเภอศรีสำโรง อำเภอเมืองสุโขทัย และอำเภอกงไกรลาศ ประชาชนชาวสุโขทัยได้อาศัยแม่น้ำยมนี้นับเป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำหล่อเลี้ยงชีวิตมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ความอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำยมในอดีต

ชีวิตกับสายน้ำมีความผูกพันที่ลึกซึ้งกับผู้คนในท้องถิ่น
แม่น้ำยมเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงสรรพชีวิตมานาน
นับพันปี หล่อหลอมเชื่อมโยงจนกลายเป็นวัฒนธรรมอันดีงาม

จากศิลาจารึกมีคำว่า “นทีศรีมณฑา” ซึ่งเป็นหลักฐานที่ชัดเจนที่สุดที่บ่งชี้ถึงความสำคัญระหว่างประชากรในแถบถิ่นนี้กับแม่น้ำยมในอดีตกาล และจะเห็นได้ว่าชื่อของแม่น้ำยมมาจากชื่อของแม่น้ำมณฑาที่ปรากฏในศิลาจารึกนั่นเอง

แม่น้ำยมก็คือแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ของพราหมณ์ในประเทศอินเดีย เป็นแม่น้ำที่มีชื่อเสียงมาก่อนพุทธกาล เมื่ออิทธิพลความเชื่อทางศาสนาพุทธเผยแผ่เข้ามาถึงสุโขทัย สมัยนั้นจึงมีการตั้งชื่อแม่น้ำยมตามแบบอย่างอินเดีย

ริมฝั่งแม่น้ำยมด้านหน้าวัดชมชื่น อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
เป็นอาคารอนุ กษัโครงการดูแลมนุษย์ในสมัยทวารวดี

ด้วยสภาพภูมิประเทศของจังหวัดสุโขทัยมีแม่น้ำยมไหลผ่าน จึงทำให้เกิดที่ราบลุ่มแม่น้ำ ตั้งแต่อำเภอสวรรคโลก อำเภอศรีสำโรง ไปจนถึงอำเภอเมืองสุโขทัย จากสภาพดังกล่าวจึงทำให้เขตลุ่มแม่น้ำยม เป็นแหล่งกำเนิดของชุมชนโบราณจำนวนมาก อาทิเช่น ชุมชน เมืองบางยม ชุมชนเชลียง ชุมชนศรีสัชนาลัย เป็นต้น

การกระจายตัวของชุมชนในอดีตมีลักษณะขยายตัวไปตาม แนวของลำน้ำ ในแถบลุ่มแม่น้ำยมก็เช่นกัน ประชากรจะดำรงชีวิต สร้างถิ่นที่อยู่อาศัยเป็นแนวยาวขนานไปกับลำน้ำ ดังนั้นวิถีชีวิต คนในถิ่นนี้จึงมีความสัมพันธ์กับแม่น้ำอย่างแนบแน่น น้ำจึงเป็นบ่อเกิด อันหลอมรวมประเพณี พิธีกรรม และการดำรงชีวิต ของชุมชนมาตั้งแต่ อดีตกาล

แม่น้ำยมไหลผ่านจังหวัดสุโขทัยมีความยาวประมาณ ๑๗๐ กิโลเมตร ตลอดสองฟากฝั่งเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ ประชาชนส่วนใหญ่ ได้อาศัยน้ำจากแม่น้ำนี้เพื่ออุปโภค บริโภค ใช้พื้นที่ในการเพาะปลูก และตั้งเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยมาตั้งแต่ในสมัยโบราณ

หลักฐานอย่างหนึ่งที่บ่งชี้ได้คือ การขุดค้นพบโครงกระดูกของ มนุษย์โบราณริมฝั่งแม่น้ำยมบริเวณวัดขมิ้น อุทยานประวัติศาสตร์ ศรีสัชนาลัย ที่นักโบราณคดีสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นโครงกระดูก ของมนุษย์ในสมัยทวารวดี จากหลักฐานดังกล่าวย่อมแสดงให้เห็น ถึงความสำคัญของแม่น้ำยมต่อการดำรงชีวิตของชุมชน ที่ผูกพัน เน้นนานนับแต่ยุคโบราณจนถึงปัจจุบัน

จากป่าเหนือต้นกำเนิดแม่น้ำยม

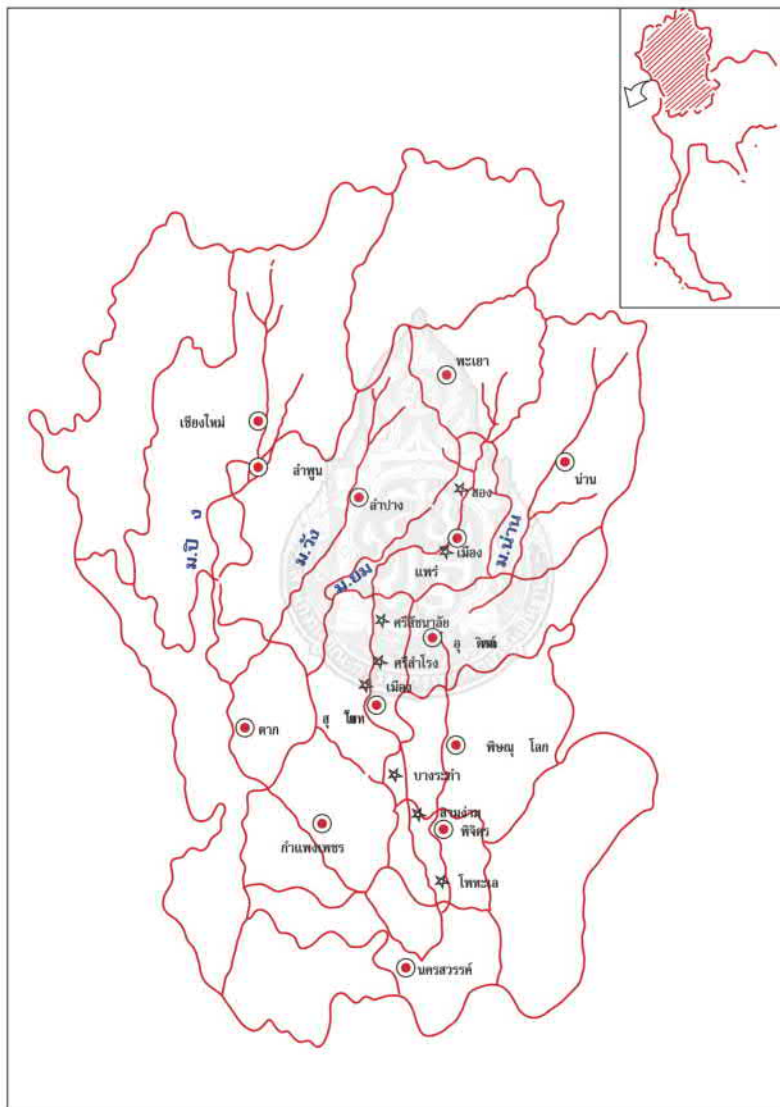
เทือกเขาที่ทอดตัวยาวเหยียดของป่าเหนือในเขตจังหวัด เชียงราย จังหวัดพะเยา และจังหวัดแพร่ คือเทือกเขาผีปันน้ำและ เทือกเขาแดนลาว ซึ่งมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ประมาณ กว่า ๑,๖๐๐ เมตร บนเทือกเขาประกอบด้วยป่าดงดิบสูงชันสลับ ซับซ้อน เทือกเขาเหล่านี้อุดมไปด้วยดงดอย หุบเขา ลำห้วย อันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญหลายสาย ณ ที่แห่งนี้คือ ต้นกำเนิดของแม่น้ำยม แม่น้ำสายสำคัญเพียงสายเดียวของสุโขทัย

แม่น้ำยมมีความยาวตลอดประมาณ ๕๕๕ กิโลเมตร กระแสน้ำไหลลงมาตามช่องหุบเขา ผ่านที่ราบสูงของจังหวัดแพร่ สุโขทัย พิษณุโลก พิจิตร ไปบรรจบกับแม่น้ำน่านที่อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ อันเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำสายสำคัญของประเทศไทยที่หล่อเลี้ยงประชากรในพื้นที่ราบลุ่มภาคกลางเกือบทั้งหมด

แม่น้ำยมเริ่มเข้าสู่จังหวัดสุโขทัยที่อำเภอศรีสัชนาลัย
ช่วงต้นของลำน้ำมีกระแสน้ำค่อนข้างไหลเชี่ยวและมีหินขึ้น

แผนที่แสดงแม่น้ำปิง วัง ยม น่าน

ลักษณะทางกายภาพของแม่น้ำยม

ลุ่มน้ำอยู่ทางภาคเหนือ บริเวณเส้นละติจูด ๑๕ องศา ๔๕ ลิปดา ๓๕ พิลิปดา ถึง ๑๙ องศา ๒๕ ลิปดา ๒๔ พิลิปดาเหนือ และเส้นลองจิจูดที่ ๙๙ องศา ๑๖ ลิปดา ๓๔ พิลิปดา ถึง ๑๐๐ องศา ๔๐ ลิปดา ๕ พิลิปดาตะวันออก มีขนาดพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ ๒๓,๖๑๒ ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ในจังหวัด พะเยา น่าน ลำปาง แพร่ ตาก กำแพงเพชร สุโขทัย พิษณุโลก พิจิตร นครสวรรค์

สภาพภูมิประเทศตอนบนเป็นหุบเขา มีพื้นที่ราบระหว่างหุบเขา พื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่างเป็นที่ราบ มีอาณาเขตติดต่อกับลุ่มแม่น้ำต่าง ๆ คือ

ทิศเหนือ	ติดกับลุ่มน้ำโขง
ทิศใต้	ติดกับลุ่มน้ำปิงและลุ่มน้ำเจ้าพระยา
ทิศตะวันออก	ติดกับลุ่มน้ำน่าน
ทิศตะวันตก	ติดกับลุ่มน้ำวังและลุ่มน้ำปิง

สภาพโครงสร้างทางน้ำของแม่น้ำยมมีโครงสร้างเป็นแบบ กิ่งไม้ ประกอบด้วยลำน้ำสาขา ๗๗ สาย สายที่สำคัญ เช่น แม่น้ำจาว แม่น้ำใส แม่น้ำหลวง แม่คำมี แม่หลาย แม่สาย แม่กลาง แม่สิน แม่มอก แม่รำพัน แม่ท่าแพ ในจำนวนนี้มีลำน้ำสาขาที่สำคัญในจังหวัดสุโขทัย ๓ สาขาด้วยกัน คือ

๑. แม่มอก เกิดจากเทือกเขาในเขตจังหวัดลำปาง ไหลจากทิศตะวันตกไปตะวันออก ผ่านอำเภอกงสุ่ยม อำเภอสวรรคโลก อำเภอสรีสำโรง เข้าสู่อำเภอมืองสุโขทัย และถูกกั้นไปกับลักษณะพื้นที่ราบลุ่มขนาดใหญ่ เป็นระยะทาง ๙๐ กิโลเมตร

๒. แม่ท่าแพ เกิดจากเทือกเขาในเขตอำเภอศรีสัชนาลัย ไหลมาจากทางใต้ผ่านพื้นที่อำเภอสวรรคโลก ไปบรรจบกับห้วยแม่มอก ที่อำเภอศรีสำโรง เป็นระยะทาง ๗๐ กิโลเมตร

๓. แม่รำพัน เกิดจากเทือกเขาในอำเภอกาญจนบุรี จังหวัด ลำปาง ไหลจากทิศตะวันตกไปตะวันออก ผ่านอำเภอบ้านด่าน ลานหอย มาบรรจบกับแม่น้ำยมที่อำเภอเมืองสุโขทัย เป็นระยะทาง ประมาณ ๑๐๐ กิโลเมตร

พื้นที่ลุ่มน้ำยมมีชั้นหินลุ่มน้ำเป็นหินแข็ง เช่น หินดินดาน หินปูน และหินแปร เนื้อดินตะกอนลุ่มน้ำละเอียดปานกลาง มีความอุดมสมบูรณ์สูง ซึ่งเหมาะแก่การเพาะปลูก พื้นที่ต้นน้ำประกอบด้วย ป่าผสมผลัดใบ ป่าเต็งรัง และป่าดงดิบที่ถูกทำลายไปเป็นบางส่วน ช่วงต้นน้ำมีร่องน้ำค่อนข้างกว้างช่วงกลางลำน้ำมีร่องน้ำค่อนข้างแคบ

สภาพผิวน้ำมีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด ความลาดชันของทางน้ำมีค่าลดลงจากต้นน้ำไปยังปลายน้ำ ระดับน้ำสูงสุดในฤดูฝน ลดลงในฤดูหนาวและต่ำสุดในฤดูร้อน

สภาพภูมิอากาศของลุ่มน้ำยม โดยทั่วไปมีลักษณะการเปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ปริมาณฝนในลุ่มน้ำแม่ น้ำยมจะมีค่าแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ปริมาณฝนรวมเฉลี่ยมีค่าประมาณ ๑,๑๑๘.๔ มิลลิเมตร สำหรับในจังหวัดสุโขทัยบริเวณที่ฝนตกมากอยู่ในช่วงตอนบนของจังหวัด บริเวณอำเภอศรีสัชนาลัยและอำเภอศรีนคร

ปริมาณน้ำท่าของลุ่มน้ำแม่ น้ำยมมีปริมาณแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ บริเวณที่มีศักยภาพในการให้น้ำสูง ได้แก่ พื้นที่ต้นน้ำลำธาร ส่วนพื้นที่ที่มีศักยภาพการให้น้ำต่ำ ได้แก่ บริเวณที่ราบริมฝั่งแม่น้ำยมตอนล่าง สำหรับศักยภาพการเกิดปริมาณน้ำมีค่าเฉลี่ยประมาณ ๐.๗๗ ลูกบาศก์เมตร/วินาที/ตารางกิโลเมตร อัตราการกัดเซาะหน้าดินโดยเฉลี่ยมีค่าประมาณ ๐.๐๘ มิลลิเมตรต่อปี

ปริมาณออกซิเจนที่ละลายน้ำของแม่น้ำมีค่าสูงสุดในฤดูฝน ลดลงในฤดูหนาว และต่ำสุดในฤดูร้อน ทั้งนี้เนื่องจากฤดูฝนมีบริเวณน้ำมาก ไหลแรง ทำให้ออกซิเจนในอากาศไหลเวียนและแทรกตัวสู่ผิวน้ำได้ดี รวมทั้งปริมาณออกซิเจนที่ละลายน้ำยังขึ้นอยู่กับอุณหภูมิ คือ ถ้าอุณหภูมิสูงออกซิเจนจะมีความสามารถในการละลายน้ำต่ำ จึงทำให้ฤดูร้อนมีปริมาณออกซิเจนละลายในน้ำน้อยกว่าฤดูอื่น ซึ่งส่งผลให้น้ำเน่าเสียและมีกลิ่นเหม็นจากกระบวนการ

ย่อยสลายของแบคทีเรียที่ไม่ใช้ออกซิเจน โดยเฉพาะบริเวณที่น้ำไหลผ่านชุมชนที่มีการทิ้งขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลต่างๆ ลงในแหล่งน้ำ ปริมาณออกซิเจนที่ละลายในน้ำของแม่น้ำยมมีค่า ๖.๕ มิลลิกรัมต่อลิตร จัดได้น้ำอยู่ในเกณฑ์ดีตามพิสัยของแหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งควรมีค่าในช่วง ๕.๐ - ๗.๐ มิลลิกรัมต่อลิตร ซึ่งเหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำจืด

พื้นที่ต้นน้ำของแม่น้ำยมยังคงอยู่ในสภาพป่าธรรมชาติ เนื่องจากเป็นภูเขาสูงและอยู่ในโครงการอนุรักษ์ป่าแม่ยม กระแสน้ำผ่านพื้นที่ทางการเกษตร ซึ่งประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำยี่ดเป็นอาชีพหลัก เนื่องจากตะกอนดินลุ่มน้ำมีความอุดมสมบูรณ์สูง กระแสน้ำบางช่วงไหลผ่านชุมชนหนาแน่น ทำให้สภาพธรรมชาติของลำน้ำเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตามคุณภาพน้ำในแม่น้ำยมจัดได้น้ำอยู่ในเกณฑ์ดีตามพิสัยคุณภาพน้ำของแหล่งน้ำตามธรรมชาติในประเทศไทย ซึ่งยังสามารถใช้ในการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตและนำไปใช้ประโยชน์ด้านต่างๆ ได้

ลักษณะทางชีวภาพของแม่น้ำยม

สิ่งมีชีวิตเป็นสิ่งที่กำเนิดควบคู่กับแหล่งน้ำเสมอ ในแหล่งน้ำแต่ละแห่งจะพบสิ่งมีชีวิตที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สำหรับพื้นที่ลุ่มน้ำแม่น้ำยม สิ่งมีชีวิตที่พบมากอันบ่งบอกลักษณะทางชีวภาพของแม่น้ำ คือ พันธุ์ไม้น้ำ และสัตว์น้ำ อันได้แก่ ปลาชนิดต่างๆ

ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่น้ำยมพบว่าชนิดและปริมาณพันธุ์ไม้น้ำแปรผันไปตามฤดูกาล คือมีจำนวนและปริมาณมากในฤดูหนาวและฤดูร้อน ลดลงในฤดูฝน ทั้งนี้เนื่องจากในฤดูฝนระดับน้ำสูงขึ้น กระแสน้ำไหลแรง พืชใต้น้ำและพืชลอยน้ำจะถูกพัดพากระจัดกระจายไปตามกระแสน้ำ พืชใล้น้ำและพืชชายน้ำบริเวณชายฝั่งตอนล่างถูกน้ำท่วมเป็นเวลานาน ทำให้พืชเน่าและตายได้

พืชใต้น้ำที่พบมีเพียงชนิดเดียวคือสาหร่ายหางกระรอก ซึ่งพบว่ามีปริมาณมากในช่วงฤดูร้อน ทั้งนี้เนื่องจากเป็นบริเวณร่องน้ำกว้าง น้ำนิ่ง และระดับน้ำไม่ลึกมากนัก พืชได้รับแสงสว่างมาก อัตราการเจริญเติบโตจึงสูง มีปริมาณการแพร่กระจายมากขึ้น

สำหรับพืชที่ใล้น้ำพบต้นกกกระจายอยู่ทั่วไป ทั้งนี้เนื่องจากเป็นพืชตระกูลหญ้า จึงทนทานต่อสภาพแวดล้อมได้ดี

หญ้าแพรก พง อ้อ เป็นพืชที่พบมาก
และมีอยู่โดยทั่วไปตลอดแนวสองฝั่งแม่น้ำยม

ในแม่น้ำยมพบพืชขายน้ำมากกว่าพืชชนิดอื่นๆ ซึ่งได้แก่ หญ้าคา หญ้าแพรก พง และอ้อ ทั้งนี้ เนื่องจากเป็นพืชตระกูลหญ้าที่ปรับตัวและพัฒนาตนเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี ในสภาวะต่างๆ ของธรรมชาติและสภาพแวดล้อมได้อย่างรวดเร็วและเหมาะสม

ในแม่น้ำยมช่วงที่ไหลผ่านสุโขทัยมีพันธุ์ไม้น้ำในแต่ละฤดูกาลที่ต่างกันเนื่องจากระดับน้ำในแต่ละฤดูมีความแตกต่างกันมาก พืชบางชนิดไม่สามารถปรับตัวได้ในช่วงเวลาสั้นๆ จึงถูกน้ำท่วมพัดพากระจัดกระจายและตายไปในที่สุด

ลำน้ำยมเป็นแหล่งน้ำที่ปลาชุกชุม พบปลาน้ำจืดต่างๆ ถึง ๓๘ ชนิด ปริมาณของปลามีมากในช่วงฤดูฝนถึงต้นฤดูหนาว เนื่องจากเป็นช่วงที่มีการแพร่ขยายพันธุ์ ปลาจะเริ่มวางไข่และเติบโตเป็นปลารายอ่อนในต้นฤดูฝน ในฤดูร้อนปริมาณปลาจะลดลง เนื่องจากถูกจับไปเป็นอาหารในช่วงน้ำลดของฤดูหนาว และจากระดับน้ำที่

ปลารากกล้วย ปลาสร้อย ที่มีอยู่อย่างชุกชุมในลำน้ำยม

ลดลงในฤดูร้อนทำให้พื้นที่ตื้นน้ำระดับตื้นถูกแสงแดดจนดินบริเวณ
พื้นน้ำและชายฝั่งแห้ง แผลงก็ตอนพืชและสัตว์ที่เป็นอาหารปลาถูก
ทำลายรวมทั้งระดับน้ำที่ลดลง ทำให้ลดแหล่งที่พักป้องกันตัว แหล่ง
หาอาหาร แหล่งหลบซ่อนศัตรู และลดพื้นที่วางไข่ของปลา

ชนิดของปลาที่พบมากในแม่น้ำยม ได้แก่ ปลาดุก ปลาช่อน
ปลาสวาย ปลาชิว และปลารากกล้วย โดยพบกระจายอยู่ทั่วไป
บริเวณที่พบมากเริ่มตั้งแต่อำเภอสรีสัชนาลัยเรื่อยมาตลอด เนื่องจาก
แม่น้ำยมช่วงที่ผ่านสุโขทัยนี้เป็นลำน้ำที่มีสาขามาก พื้นที่ตื้นน้ำและ
ชายฝั่งกว้างเป็นเกาะแก่งและแอ่งเว้า เหมาะแก่การอยู่อาศัยของ
ปลา ในช่วงฤดูฝนเมื่อฝนตกมากน้ำจะไหลหลาก พัดพาปลามา
ขนาดเล็กลงสู่แม่น้ำ และแพร่กระจายลงมาตอนล่างของลำน้ำ ทำให้
เป็นแหล่งปลาน้ำจืดที่ชุกชุม ซึ่งเอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของ
ประชาชนแถบนี้มาตั้งแต่อดีตกาล

ปลาช่อน ปลากด ปลาที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่
ชาวบ้านจับใส่กระชังไว้เพื่อเตรียมส่งขายต่อไป

ละลิวลิบวิบไหวหุ่มไพรสัณ
หลากพีชพันธุ์ขึ้นชุมลุ่มป่าฝน
ฝิ่ปันน้ำปันชีวิตแต่ผู้คน
หล่อหลอมตนหล่อเลี้ยงเอียงมารดร

เส้นเลือดใหญ่แห่งสรรพชีวิต

สายธารหล่อเลี้ยงชีวิต

น้ำเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดในการดำรงชีวิต เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่สิ่งมีชีวิตทั้งมวล มนุษย์ต้องใช้น้ำในการอุปโภคบริโภค เพื่อประโยชน์ต่อการยังชีพ หากมนุษย์ขาดน้ำเพียงไม่กี่วัน ก็ไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้

ประโยชน์ของน้ำมีนานัปการต่อประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งพอจะกล่าวได้ในลำดับต่อไป

การใช้น้ำในการอุปโภคบริโภค

ในการดำรงชีวิตประจำวันคนเราต้องการน้ำสำหรับดื่ม
ปรุงอาหาร ชำระล้างสิ่งสกปรก ชาวชนบทใช้น้ำเฉลี่ยวันละ ๕๐
ลิตร คนในเมืองใช้น้ำมากกว่าชาวชนบทถึง ๔ เท่า ตกวันละ
๒๐๐ ลิตรต่อคน นอกจากนี้ยังใช้น้ำในการรดน้ำต้นไม้ ล้างรถ ดูแล
รักษาอาณาบริเวณบ้านให้สะอาดร่มรื่นและสวยงาม

ไร่ข้าวโพด
ที่เจริญงอกงาม
ของชาวศรีสำโรง
จังหวัดสุโขทัย
อาศัยน้ำจาก
แม่น้ำยม

สภาพการใช้น้ำในลุ่มแม่น้ำยม ด้านอุปโภคบริโภคมีความต้องการใช้น้ำรวมปีละ ๕๓.๘๗ ล้านลูกบาศก์เมตร รวมทั้งมีความต้องการใช้น้ำเพื่อการอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว โดยมีการประปาส่วนภูมิภาคเป็นผู้ผลิตน้ำให้กับประชากรในลุ่มน้ำ ทำให้มีอุปโภคและบริโภคอย่างสมบูรณ์และพอเพียง

เกษตรกรกับไร่ถั่วที่
เจริญงอกงาม
บริเวณพื้นที่ราบลุ่ม
ริมฝั่งแม่น้ำยม

เกษตรกรรมริมฝั่งแม่น้ำ

ตลอดเส้นทางที่แม่น้ำยมไหลผ่านพื้นที่จังหวัดสุโขทัย สองฟากฝั่งจะเป็นพื้นที่ราบและที่ราบลุ่ม 'เหมาะสมอย่างยิ่งต่อการเกษตรกรรม จึงทำให้จังหวัดสุโขทัยเป็นแหล่งผลิตพืชเศรษฐกิจสำคัญต่างๆ ของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นถั่วเหลือง ข้าว ยาสูบ ทั้งนี้เพราะมีแม่น้ำยมเป็นแหล่งสำคัญที่เกษตรกรได้อาศัยน้ำเพื่อใช้ในการเพาะปลูก

การใช้น้ำเพื่อการเกษตรในจังหวัดสุโขทัยก็เช่นเดียวกับจังหวัดอื่นๆ ในภาคเหนือ ประชากรส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพทางการเกษตร ใช้น้ำแม่น้ำยมเป็นหลักในการเกษตรกรรม โดยเริ่มตั้งแต่อำเภอศรีสัชนาลัย

พื้นที่สองฝั่งของลำน้ำยมประกอบด้วยป่าเบญจพรรณ และที่ราบ ซึ่งประชาชนสามารถใช้ปลูกถั่วเหลือง อ้อย และพืชไร่ล้มลุก เช่น ถั่วฝักยาว ข้าวโพด ส่วนบริเวณใกล้ริมฝั่งน้ำเป็นพื้นที่ปลูกไม้ผล

ในพื้นที่อำเภอสวรรคโลกและอำเภอศรีสำโรงที่แม่น้ำยมไหลผ่าน สองฝั่งแม่น้ำเป็นที่ราบแบบลูกคลื่น มีดินตะกอนทับถมที่เกิดจากการพัดพาของกระแสน้ำ เหมาะสำหรับปลูกยาสูบ ฝ้าย ถั่วเหลือง บริเวณที่ราบลุ่มแถบนี้ถือได้ว่าเป็นแหล่งผลิตพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ สร้างรายได้ให้แก่จังหวัดจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีผลไม้ นานาชนิด อาทิ ละมุด กัลยัม มะม่วง และไม้ยืนต้นต่างๆ

สำหรับอำเภอเมืองสุโขทัยและอำเภอกงไกรลาศ พื้นที่สองฝั่งของลำน้ำเป็นพื้นที่ราบและที่ราบลุ่ม 'ประชาชนในพื้นที่ปลูกถั่วเหลือง ยาสูบ และทำนา

จากสภาพการประกอบอาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ในเขต
ลุ่มน้ำยมยี่ดออาชีพทางการเกษตรถึงประมาณร้อยละ ๖๕ และ
ลุ่มน้ำยมยังเป็นแหล่งผลิตพืชเศรษฐกิจหลักที่สำคัญของประเทศ
จึงได้มีโครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรหลายโครงการ โดย
กระจายอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ ของจังหวัดสุโขทัย ดังปรากฏในตาราง
ต่อไปนี้

บริเวณลุ่มน้ำยม อำเภอศรีสำโรง เป็นแหล่งปลูกยาสูบ
พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดสุโขทัย

ตารางแสดงโครงการชลประทาน ขนาดใหญ่และขนาดกลางในจังหวัดสุโขทัย

ที่	โครงการ	ตำบล	อำเภอ	ความจุ (ล้าน ลบ. ม.)	พื้นที่ ชลประทาน (ไร่)
๑	น้ำใต้ดินสุโขทัย	ในเมือง	สวรรคโลก	-	๗๐,๕๔๐
๒	ฝายศรีเชลียง	บ้านดึก	ศรีสัชนาลัย	-	๑๒,๐๐๐
๓	หนองผักลู่ - ทรบ. คลองลองคลิน - ทรบ. คลองหนองอ้อ - ทรบ. คลองปากข้าว	ป่าจั่ว หาดเสี้ยว หนองอ้อ	ศรีสัชนาลัย ศรีสัชนาลัย ศรีสัชนาลัย	- - -	- - -
๔	คลองหกบาท	ป่ากุมเกาะ	สวรรคโลก	-	๔,๐๐๐
๕	อ่างเก็บน้ำรามคำแหง มหาราช (สรีดภงส์)	เมืองเก่า	เมือง	๐.๓๘๐	อุบโกด
๖	อ่างเก็บน้ำคลองช้างใน	ศรีคีรีมาศ	คีรีมาศ	๑๐.๔๐๐	๑๕,๐๐๐
๗	คลองกระซังค์	บ้านหลุม	เมือง	-	๔,๐๐๐
๘	บ้านหลุม ปตร.ยางซ้าย	ยางซ้าย ยางซ้าย	เมือง เมือง	- ๒.๕๐๐	- อุบโกด
๙	คลองท่าฉนวน - ทรบ. บางสนิม - ทรบ. ท่าฉนวน - ทรบ. ท่าฉลาด	กง ท่าฉนวน ท่าฉนวน	กงไกรลาศ กงไกรลาศ กงไกรลาศ	-	๒๐,๐๐๐
๑๐	ฝายบ้านกง	บ้านกง	กงไกรลาศ	๒.๐๐๐	อุบโกด
๑๑	อ่างเก็บน้ำห้วยท่าแพ	บ้านแก่ง	ศรีสัชนาลัย	๕๘.๐	๒๐,๐๐๐
๑๒	อ่างเก็บน้ำห้วยแม่สูง	ป่าจั่ว	ศรีสัชนาลัย	๑๒.๔	๘,๐๐๐

ตารางแสดงโครงการชลประทานขนาดเล็ก
ในจังหวัดสุโขทัย

สถานที่	อ่างเก็บน้ำ			ฝาย	
	จำนวน	ความจุ	พื้นที่ (ไร่)	จำนวน	พื้นที่ (ไร่)
อำเภอเมือง	๒	๐.๓๗	๓,๐๐๐	๑	๕,๐๐๐
อำเภอกิ่วมาศ	-	-	-	-	-
อำเภอกศรีสนาลัย	๔	๒.๒๙	๕,๗๐๐	๘	๑๒,๖๑๐
อำเภอกศรีสำโรง	-	-	-	๑	๓,๐๐๐
อำเภอสวรรคโลก	-	-	-	๑	๕,๐๐๐
อำเภอทุ่งเสลี่ยม	-	-	-	๗	๑๔,๔๐๐
อำเภอบ้านด่านลานหอย	๑	๐.๑๖	๒,๐๐๐	๗	๑๒,๐๐๐
อำเภอกงไกรลาศ	-	-	-	-	-

แม้ว่าจะมีโครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อให้เพียงพอต่อการเกษตรกรรม รวมทั้งการอุปโภคและบริโภคอยู่หลายโครงการก็ตาม แต่จากการศึกษาสถานการณ์น้ำในอนาคต ปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ความต้องการใช้น้ำต่างๆ ในลุ่มแม่น้ำยมจะมีประมาณ ๒,๔๔๕ ล้านลูกบาศก์เมตร ซึ่งนับเป็นปริมาณมาก การจัดการแหล่งน้ำจึงนับเป็นเรื่องสำคัญ ทั้งนี้เพื่รองรับปัญหาการขาดแคลนน้ำในอนาคต

พื้นที่ลุ่มน้ำแม่น้ำยมเป็นที่ราบลุ่มที่มีความอุดมสมบูรณ์มาแต่ครั้งโบราณกาล เป็นพื้นที่ผลิตพืชพันธุ์ธัญญาหารแหล่งใหญ่ให้กับประชากรในแถบนี้ รวมทั้งยังมีการผลิตและส่งไปขายยังต่างจังหวัดและส่วนกลาง จึงกล่าวได้ว่าดินแดนแถบนี้เป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำ โดยมีแม่น้ำยมเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตอย่างต่อเนื่องยาวนาน

ในน้ำ...ลุ่มชุ่มเย็นเป็นน่านักหนา
มีปลา...มีปู มีอาหาร
ในนา...ทุ่งรวงทองผ่องตระการ
มีข้าว...ธัญญาหารที่สมบูรณ์

แม่น้ำยมนี้ดี ในน้ำมีปลา

ปลาแห่งลุ่มน้ำแม่ข่ายม

สุโขทัยได้ชื่อว่าเป็นความอุดมสมบูรณ์มาตั้งแต่อดีต ดังคำกล่าวในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ที่ว่า “เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” วิถีชีวิตคนสุโขทัยกับแม่น้ำยมมีความเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้ง วัฒนธรรมของคนถิ่นนี้ หล่อหลอมกลมกลืนยึดโยงอย่างเหนียวแน่นกับแม่น้ำ จนยากที่จะแยกออกจากกัน

นับแต่อดีตกาลมีเรื่องราวที่กล่าวถึงเกี่ยวเนื่องกับแม่น้ำยมมากมายหลายเรื่อง เช่น คำกล่าวในสุภาสิตพระร่วงที่สั่งสอนผู้คนให้อยู่ในคุณความดี สุภาสิตชี้ให้เห็นเปรียบเทียบเชื่อมโยงลักษณะและความสำคัญของน้ำกับวิถีชีวิต อาทิ

- น้ำเซียวอย่าขวางเรือ
- อย่ารักเหากว่าผม อย่ารักลมกว่าน้ำ
- อย่าตีปลาหน้าไซ

คำสอนเหล่านี้นับเป็นคำสอนที่มีคุณค่าเป็นความจริงทุกยุคทุกสมัย ใช้เป็นหลักการปฏิบัติตนตามวิถีทางที่ถูกที่ควร เพื่อความสงบสุขในชีวิต หรือแม้แต่ในนิทานพื้นบ้านของสุโขทัยก็ยังมีเรื่องราวเกี่ยวกับปลาน้ำและความอุดมสมบูรณ์ของปลาในแม่น้ำยม เช่น เรื่องปลาพระร่วง เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของพระร่วงที่เล่าสืบต่อกันมาหลายชั่วคนแล้ว เกี่ยวกับปลาชนิดหนึ่งตัวเล็กๆ ขนาดประมาณหัวแม่มือ ตัวบาง เนื้อใสแจ๋ว สามารถมองเห็นกระดูกและซี่โครงภายในทั้งหมด เรื่องเล่ามีอยู่ว่า

“มีราษฎรผู้หนึ่งได้นำปลามาถวายพระร่วง แต่ก่อนปลาชนิดนี้เป็นปลาธรรมดา คือมีลำตัวและหัวที่บแสงสีเงิน พระร่วงได้เสวยปลานั้นจนเหลือแต่ก้างและส่วนหัว แล้วปล่อยลงน้ำ หลังจากนั้นพระองค์ก็กล่าวว่า “จงว่ายนํ้าไป” ด้วยวาจาสิทธิ์ของพระองค์ ปลาตัวนั้นก็กลับมีชีวิตและขยายพันธุ์สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ คนทั่วไปเรียกปลาชนิดนี้ว่า ปลาพระร่วง ตั้งแต่นั้นมา”

ความชุกชุมของปลาในลำน้ำยมเกิดขึ้นจากความเหมาะสมของลักษณะภูมิประเทศรอบเมืองสุโขทัย ในฤดูฝนน้ำจะไหลหลากมาจากภูเขาด้านทิศเหนือและทิศตะวันตก ลงสู่พื้นที่ราบด้านทิศตะวันออก ตั้งแต่ตอนใต้ของอำเภอศรีสัชนาลัย อำเภอสวรรคโลก ผ่านจังหวัดสุโขทัย ไปถึงจังหวัดพิจิตร

สองฟากฝั่งแม่น้ำยมมีความอุดมสมบูรณ์ มีห้วย หนอง คลอง บึงทั่วไป จึงเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาสัตว์น้ำตามธรรมชาติมาแต่โบราณ เมื่อถึงฤดูน้ำลดน้ำจะพัดพาฝูงปลาทั้งหลายกลับลงสู่แม่น้ำยม ทำให้แม่น้ำยมเป็นแหล่งที่มีปลาชุกชุมมากที่สุดแห่งหนึ่งของ ประเทศไทย

แม้เวลาผ่านไปหลายร้อยปี ความอุดมสมบูรณ์ของปลา แหล่งลุ่มแม่น้ำยมก็ยังคงปรากฏอยู่ให้ได้เล่าขานสืบต่อกันมา ดังที่ มนัส นิโกภค ได้เขียนไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานฉลองอายุครบ ๘๐ ปี และการสมรสครบ ๕๐ ปี มนัส-โกศล นิโกภค โดยกล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ของปลาลุ่มน้ำยมในราวปี พ.ศ. ๒๔๖๔ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“พอถึงฤดูน้ำลด เรือบรรทุกข้าวทั้งหลายจะแจวเรือหรือว่า จ้างเรือกลไฟลากจูงล่องใต้ไปขายแถวปากน้ำโพ (นครสวรรค์) และ กรุงเทพฯ ระยะนี้ในลำน้ำยมจะเต็มไปด้วยปลาที่พากันว่ายออกจากลำคลองต่างๆ อย่างหนาแน่น พวกเด็กจะจับปลาตามลำคลอง ได้ปลาตัวใหญ่ๆ เช่น ปลาค้าว เวลาหามาทางลากถึงดิน ปลา อื่นๆ ก็มี เช่น ปลากด ปลาชะโอน (พวกกรุงเทพฯ เรียกปลา เนื้ออ่อน ปลาตะเพียน ล้วนแต่ตัวโตๆ ทั้งนั้น เฉพาะอย่างยิ่ง ปลาสร้อยมีมากจริงๆ เราพายเรือไปมาในลำน้ำยม เอาใบพัดวาด ไปมา ปลาสร้อยก็จะกระโดดเข้าเรือเอง ถ้าใช้สวิงช้อนในไม่ช้าปลา ก็จะเต็มลำเรือ”

จากคำเล่าลือถึงเมืองสุโขทัยว่าเป็นแหล่งปลาชุกชุมนี้ ผู้ที่มีอายุกว่า ๔๐ ปีขึ้นไปจะต้องเคยพบเคยเห็นทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น

ปลาควั่วที่ชาวบ้านจับได้ในลำน้ำยมปัจจุบันมีขนาดไม่ใหญ่นัก

คำเล่าถึงวิธีการหาปลาอย่างง่าย ๆ ของชาวสุโขทัยในอดีตที่ว่า เมื่อพายเรือไปตามแม่น้ำจะทำตัวเป็นพระสังข์ทองได้โดยไม่ต้องใช้มหาจินตามนต์ คือใช้พายตีน้ำเบา ๆ ปลาจะกระโดดเข้ามาในลำเรือตีน้ำสักสองสามครั้งก็สามารถหาปลาทำอาหารได้ แต่อาจเป็นปลาจำพวกปลาสร้อยที่กระโดดสูง ๆ มากกว่าจะเป็นปลาเนื้ออ่อนอื่นๆ

วิถีชีวิตของชาวสุโขทัยดำรงอยู่อย่างสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ แม่น้ำเปรียบเสมือนมารดาที่หล่อเลี้ยงชีวิตให้ร่มเย็น ผู้คนที่นี้เรียนรู้ธรรมชาติของแหล่งน้ำในท้องถิ่นเป็นอย่างดี ในราวปลายฤดูฝนต้นฤดูหนาวช่วงประมาณปลายเดือนตุลาคม น้ำที่

ไหลหลากเจ็มนองทั่วท้องทุ่งเริ่มลดลง และเพียงไม่นานปลาก็จะขึ้น
คำว่า “ปลาขึ้น” เป็นอาการทางธรรมชาติของปลา เมื่อน้ำเริ่มลด
ปลาจะแข่งกันว่ายทวนกระแสน้ำเพื่อกลับลงสู่แม่น้ำยม นับเป็นช่วง
ประกาศถึงความสมบูรณ์ของท้องถื่น ที่จัดว่าเป็นแหล่งทรัพยากรในดิน
สินในน้ำที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยปลานานาชนิด

เด็กๆ แถวลุ่มน้ำยมล้วนแต่มีวิถีชีวิตที่เจริญเติบโตคู่กับ
สายน้ำมาตลอด ไม่ว่าจะเป็นความสนุกสนานจากการดำผุดดำว่าย
ถ้ามีกันอยู่หลายคนก็จะรวมตัวกันเล่นไอ้เซ่ไอ้โขง คนเป็นไอ้เซ่ก็จะ
ว่ายน้ำไล่จับคนอื่นๆ ใครที่ถูกจับได้ก็จะเป็นไอ้เซ่ตัวต่อไป หลังจากนั้น
ก็จะเล่นการดักจับปลา ซึ่งเป็นวิธีการเล่นง่ายๆ ด้วยการเตรียมหา

ในปัจจุบันเด็กๆ ก็ยังคงสนุกสนาน
กับวิธีการจับปลาอย่างง่าย ๆ ในแม่น้ำลำคลอง

เหี่ยวปลาหมักหรือปลาตองเค็มติดมือไปด้วย ใช้ดินเหนียวบริเวณริมน้ำกันตรงชายน้ำทำเป็นบ่อเล็กๆ แล้วทำให้มีช่องทางติดต่อกันระหว่างแม่น้ำกับบ่อนั้น แล้วเอาเหี่ยวใส่ในบ่อ จากนั้นไม่นานปลาแขยง ปลากรด จะว่ายมากินเหี่ยว เด็กๆ จะสามารถจับหวดปลาแขยง และปลาที่ว่ายเข้าไปในบ่อตื้นๆ นับได้ว่าเป็นการจับปลาที่สนุกสนาน ตื่นเต้นมาก

ปัจจุบันมีนักวิชาการหลายคนมาเยือนสุโขทัยในยามฤดูแล้งเพียงชั่วระยะเวลาสั้นๆ แล้วกลับไปเขียนวิเคราะห์สภาพตามที่พบเห็นว่า ปัจจุบันสุโขทัยมีสภาพแห้งแล้ง มิได้อุดมสมบูรณ์เนืองนองดีดดีที่ผ่านมา แท้จริงแล้วเป็นความคิดที่ไม่ถูกต้อง เพราะ

ปลายฝนต้นหนาวเป็นช่วงปลาขึ้น ชาวบ้านต่างออกจับปลากันอย่างคึกคัก

หากนักวิชาการเหล่านั้นได้มาเยือนสุโขทัยในช่วงน้ำล้นคือเพ็ญเดือนสิบสอง ปลาจะว่ายทวนกระแสน้ำเพื่อกลับลงสู่แม่น้ำยม ในเวลานี้จะได้เห็นภาพของชาวบ้านในท้องถิ่นเตรียมอุปกรณ์หาปลา อาทิ เบ็ด สวิง ข่าย แห กระซอน ช้อนพาย ฯลฯ พ่อบ้านจะเตรียมตัวเพื่อออกไปจับปลา ในขณะที่แม่บ้านเตรียมหาฟืน ขาข่ายปลาเกลือเม็ด และอุปกรณ์การทำปลา เพื่อเปลี่ยนปลาให้เป็นอาหารแห้งหรืออาหารอื่นๆ นับเป็นช่วงฤดูกาลที่ประกาศความอุดมสมบูรณ์ของสินในน้ำ อันยังประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นอย่างอเนกอนันต์

การจับปลากับวิถีชีวิตชาวสุโขทัย

ภาพชีวิตที่เห็นจนเจนตาของชาวสุโขทัยคือ ภาพที่ชาวบ้านจับปลาอย่างหลากหลายวิธี ปลาที่ลุ่มน้ำยมจะทยอยขึ้นเป็นระยะๆ หากมีฝนหลงฤดูโปรยปรายเข้ามา ฝูงปลาก็พากันคิดว่าจะมีน้ำเจิ่งนองในท้องทุ่งอีก ต่อเมื่อฝนแล้งน้ำเริ่มลดปลาก็จะขึ้นอีก ยิ่งในยามคืนวันเพ็ญ แสงจันทร์สว่างตา การหาปลาก็จะคึกคักยิ่งขึ้น เพราะเหล่าปลาจะว่ายทวนกระแสน้ำในยามคืนเพ็ญ แม้ในยามกลางวัน แดดร้อนระอุ ใจแดดระยิบระยับ แผดเผาผิวจนดำเป็นเหนียง แต่ชาวบ้านก็ไม่ถือว่าเป็นปัญหาหรืออุปสรรคแต่อย่างใด กลางท้องทุ่ง 'ห้วย หนอง ลำคลอง' ก็จะมีชาวประมงชั่วคราว เปลี่ยนวิถีชีวิตของตนมาหาปลากันอย่างสนุกสนาน

ด้วยวิธีการจับปลาอย่างสนุกสนานนี้เองจึงทำให้เกิด
บทเพลงที่แสดงถึงวิถีชีวิตชาวสุโขทัย อย่างเช่น เพลงไซ ซึ่งในยาม
ปลาขึ้น หนุ่มสาวที่หาปลาจะร้องโต้ตอบกันอย่างสนุกสนานว่า

(สร้อย).. ไซเอ๋ยไซ ไซเอ๋ยไซ ไซเอ๋ยไซ ไซเอ๋ยไซ

เอาไซไปดักปลากระตี่ (ซำ) พอน้ำไหลปรี่ ปลากระตี่เข้าไซ

สร้อย...

เอาไซไปดักปลาช่อน (ซำ) พอน้ำไหลย้อน ปลาช่อนเข้าไซ

สร้อย...

เอาไซไปดักปลาหมู (ซำ) พอน้ำไหลลู่ ปลาหมูเข้าไซ สร้อย...

เอาไซไปดักปลาแปบ (ซำ) พอน้ำไหลแวน ปลาแปบเข้าไซ

สร้อย...

เอาไซไปดักปลาบึก (ซำ) พอน้ำไหลลึก ปลาบึกเข้าไซ สร้อย...

เอาไซไปดักปลากา (ซำ) พอน้ำไหลซ่า ปลากาเข้าไซ สร้อย...

เอาไซไปดักปลาแขยง (ซำ) พอน้ำไหลแรง ปลาแขยงเข้าไซ

สร้อย...

เอาไซไปดักปลาสลิด (ซำ) พอน้ำไหลปรืด ปลาสลิดเข้าไซ

สร้อย...

เอาไซไปดักปลาหมอ (ซำ) พอน้ำไหลจ่อ ปลาหมอเข้าไซ สร้อย...

เอาไซไปดักปลาชะโด (ซำ) ตัวมันโตหัวโผล่นอกไซ สร้อย...

เอาไซไปดักปลาดุก (ซำ) มันแสนสนุก ปลาดุกเข้าไซ สร้อย...

เอาไซไปดักปลาสร้อย (ซำ) พอตะวันคล้อย ปลาสร้อยเข้าไซ

สร้อย...

เอาไซไปดักปลาทอง (ซำ) ไม่มีคนมองจับปลาทองเข้าไซ สร้อย...

เอาไข่ไปตักปลาบู่ (ซ้ำ) พอตอนเข้าตู่ ปลาบู่เข้าไข่ สร้อย...

เอาไข่ไปตักปลาชิว (ซ้ำ) ตัวเล็กจิ๋วหลิว ปลาชิวลอดไข่ สร้อย...

วิธีการจับปลาของชาวสุโขทัยก็คล้ายกับผู้อยู่อาศัยในลุ่มน้ำอื่นๆ โดยทั่วไป คือ มีอุปกรณ์ เครื่องมือในการจับปลา โดยดูจากธรรมชาติของปลาเป็นหลัก เช่น ถ้าเป็นตาข่ายก็ใช้ตักปลาตะเพียน ปลากด ลันใช้ตักปลาไหล ลอบนอนใช้ตักปลาช่อน ลอบยี่นใช้ตักปลาสร้อย ตุ่มใช้ตักปลาแขยง สุ่มใช้จับปลาช่อน อีหังใช้จับลูกปลากำพวกปลาดุกตัวเล็กๆ เช่น ปลาดุกหรง เป็นต้น ดังคำอธิบายวิธีการจับปลาด้วยอุปกรณ์ต่างๆ ดังต่อไปนี้

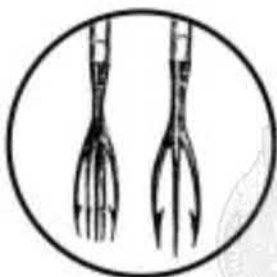

ชาวบ้านกับปลาที่จับได้เป็นจำนวนมาก

กรรมวิธีการจับปลา

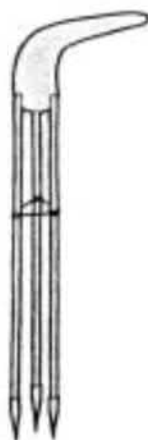
กรรมวิธีการจับปลาของชาวสุโขทัยไม่ได้มีเพียงไซ่ ดังเพลงที่ร้องเท่านั้น กรรมวิธีการจับปลาจะแปลกแยกแตกต่างกันไปตามลักษณะของลำน้ำและการอยู่อาศัยของปลา ในที่นี้จะได้กล่าวถึงวิธีการจับปลาในลักษณะแตกต่างกัน ดังนี้

๑. การจับปลาด้วยการแทง เครื่องมือที่ใช้จับปลาด้วยการแทง ได้แก่ ฉมวก ชนั๊ก กรบ

ฉมวกเป็นเครื่องมือสำหรับแทงปลา มีง่ามเป็นสามขา ปลายมีเงี่ยงเป็นด้ามยาว

กรบเป็นเครื่องแทงปลา ทำด้วยไม้สามอันมัดติดกัน มีลักษณะคล้ายสามเส้า สวมเหล็กแหลม ที่ปลายด้ามรูปร่างคล้ายไม้เท้า

ชนั๊กเป็นเครื่องแทงสัตว์ชนิดหนึ่ง ทำด้วยเหล็กเป็นรูปลูกศร มีเชือกชักเมื่อเวลาพุ่งไปถูกสัตว์

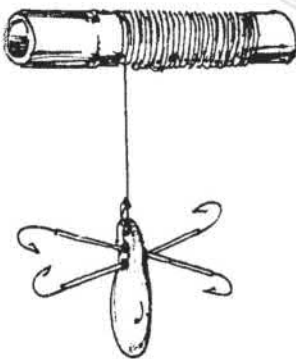
๒. การจับปลาด้วยเบ็ด เบ็ดเป็นเครื่องมือสำหรับตกปลา หรือกุ้ง รูปร่างเป็นขอสำหรับเกี่ยวเหยื่อ มีเงี่ยง เบ็ดมีชื่อเรียก เฉพาะตามลักษณะของการผูกเบ็ด ได้แก่ เบ็ดเดี่ยว เบ็ดพาน เบ็ดพวง

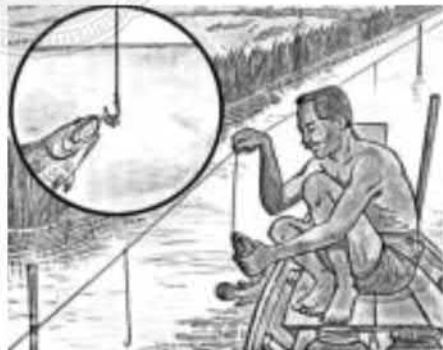
เบ็ดเดี่ยว

เบ็ดพาน

เบ็ดพวง

เบ็ดราว

๓. การจับปลาด้วยข้อ ยอ แห สวิง สุ่ม

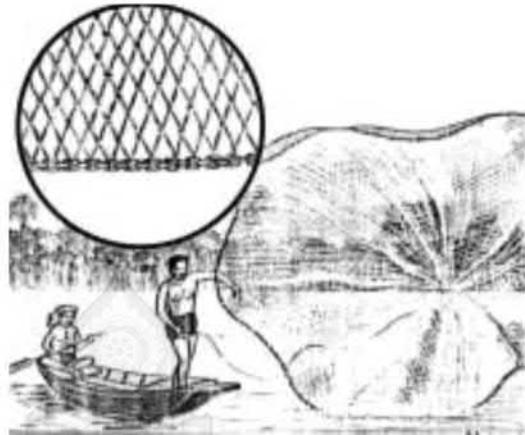
ข้อเป็นที่ยับปลาใหญ่กว่าสวิง ถักเป็นร่างแห ขอบเป็นรูปสามเหลี่ยมหรือวงกลม มีด้ามจับ ใช้สำหรับดักปลาที่มีขนาดใหญ่

สวิงใช้ข้อปลา
ขนาดเล็ก ลักษณะ
เป็นถุงถักเป็นร่างแห
มักใช้ไม้หรือหวาย
ทำเป็นขอบปาก

แหมีลักษณะถักเป็นตาข่าย ใช้เหวี่ยงทอดแผ่ลงในน้ำ
เมื่อจมถึงพื้นแล้วจึงค่อยๆ ดึงขึ้นมา

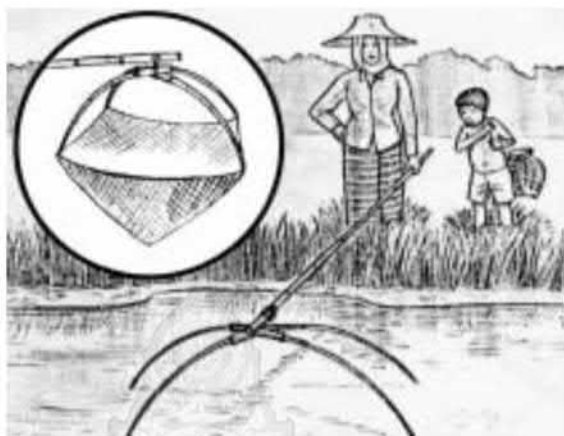

การทอดแห

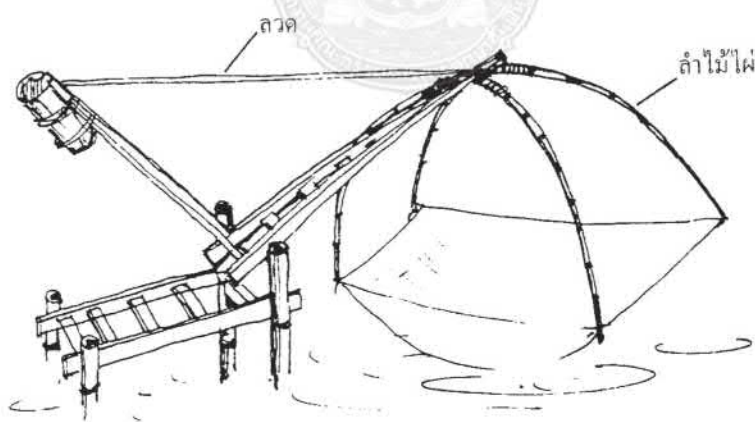

สูมเป็นเครื่องมือจับปลา สานด้วยไม้ไผ่เป็นตาๆ ลักษณะเป็นทรงกระบอก
ด้านบนสอบเข้า มีช่องให้มือล้วงลงไปได้

ยอเป็นเครื่องมือจับสัตว์น้ำที่ถักด้วยตาข่ายลักษณะ
เป็นสี่เหลี่ยมไข่มุขไม้ไผ่ทั้งสี่มุม และมีคันยก

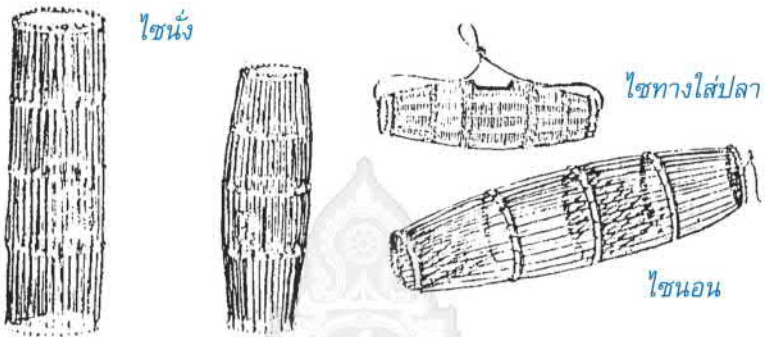
ยอขนาดเล็ก

ยอขนาดใหญ่

๔. การจับปลาด้วยวิธีตก เครื่องมือที่ใช้ในการตกปลามีหลายชนิด ได้แก่ ไซ ลอบ ชนาง ลัน อีจู้ โพงพาง และลี้

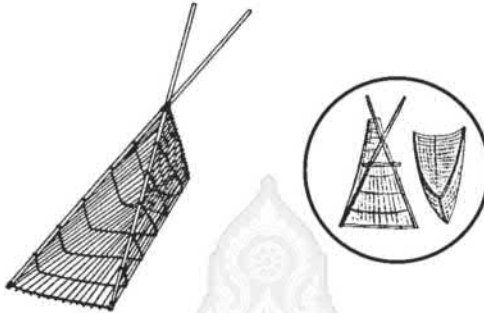
ไซเป็นเครื่องมือตกปลาที่สานด้วยไม้ไผ่ มีหลายรูปแบบ

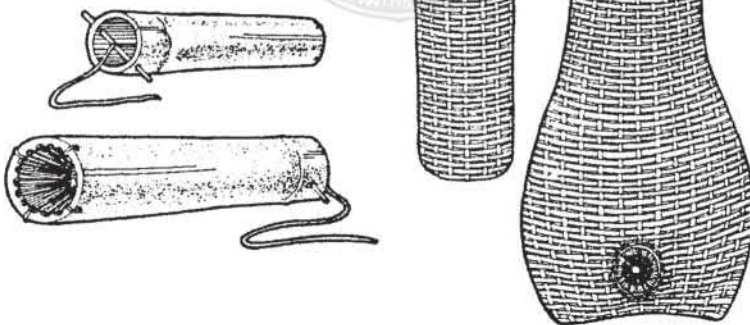
ลอบเป็นเครื่องมือตกปลาที่ทำด้วยไม้ไผ่ นำไปวางไว้ทางน้ำไหล โดยหันหน้าตามน้ำ ตั้งไว้ระหว่างฝือก มี ๒ แบบ คือ ลอบนอน กับลอบยืน

ชนางเป็นเครื่องดักปลาที่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น
ส่วนใหญ่สานด้วยไม้ไผ่ มีขนาดใหญ่ ปากกว้างเป็นรูปสามเหลี่ยม
ปลายมีคันชัก วางไว้ริมตลิ่งชัน ใช้ใบไม้ กิ่งไม้สุมไว้
เพื่อล่อให้ปลาเข้าอยู่อาศัย

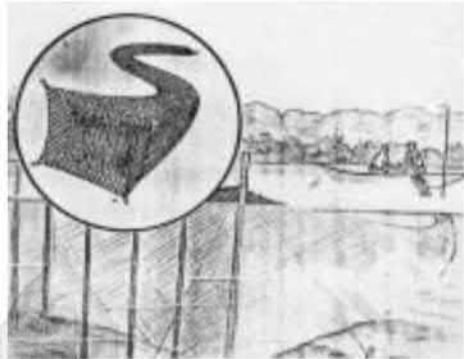

อีจู้ใช้สำหรับดักปลาไหลกัน
ทำด้วยไม้ไผ่รูปคล้ายหม้อคอสูง
มีंगाแขงอยู่ที่ริมกันห้อยเหยื่อไว้ภายใน

ลันเป็นเครื่องมือดักปลาไหลทำด้วย
กระบอกไม้ไผ่ มีंगाแขง

โพงพางเป็นเครื่องมือดักปลา ถูกเป็นถุงตาข่ายรูปยาวรีคล้ายสวิง แต่มีขนาดใหญ่เท่ากับลำคลอง ใช้ผูกกับเสาใหญ่สองต้นที่ปักขวางลำน้ำ เพื่อดักปลาและกุ้งทุกขนาด

ลิ้นทำด้วยเส้นด้ายในลอน ตาละเอียดคล้ายผ้าถุง ชาวบ้านนำลิ้นไปใช้ทำ เครื่องมือจับปลาแบบต่างๆ เช่น ขี้เป็นตาข่ายแทนโพงพางและลอบ

ปลารากกล้วย ปลาขนาดเล็กที่มีมากในแม่น้ำยม

การจับปลาโดยใช้โพงพางซึ่งเป็นเครื่องมือที่มีขนาดใหญ่สามารถกั้นขวางลำน้ำได้ จึงมีลักษณะคล้ายสวิงยักษ์ เมื่อขึงลงในน้ำหรือล่อคลอง ปลาจะไม่สามารถหาทางหนีรอดไปได้ เมื่อว่ายลึกเข้าไปก็ยิ่งจะลัดเลาะไปติดปลายสุดของโพงพาง เวลาที่โพงพางก็จะค่อยๆ ยกปากแล้วรวดไล่ปลาให้หนีขึ้นไปถึงปลาย ก็จะได้ปลาเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันนี้การจับปลาแบบใช้โพงพางถือว่าผิดกฎหมาย ถ้าจะมีการจับแบบโพงพางต้องทำในบริเวณที่เป็นอาณาเขตหรือพื้นที่ของตนเองเท่านั้น จะใช้ในลำคลองที่เป็นสาธารณะไม่ได้

มนุษย์ยิ่งเจริญเท่าไรก็ยิ่งพัฒนาสมรรถภาพและกรรมวิธีการจับปลาได้ดียิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนมากมายหลายเท่า อุปกรณ์

การจับปลาในสมัยโบราณ เช่น ไช ลอบ สุม อีหัง แห สวิง ข่าย เบ็ด ฯลฯ แต่ก่อนจะจับแต่ปลาตัวโต เช่น ข่ายก็จะใช้ตาห่างๆ จับได้ก็แต่ปลาตัวโต ทั้งนี้เพราะปลาตัวขนาดใหญ่มีมาก กินเท่าไรก็ไม่รู้จักหมดสิ้น แต่ในปัจจุบันการจับปลาชาวบ้านใช้ตาข่ายที่มีขนาดเล็กสุด ที่เรียกว่า “ลี้” มีลักษณะเป็นตาข่ายสีฟ้าละเอียดคล้ายผ้าถุงนำมาใช้ซึ่งทำเป็นลอบ แทนการสานด้วยไม้ไผ่แต่โบราณ ปลาจึงไม่สามารถหลุดหนีไปได้แม้แต่ตัวเดียว

การจับปลาที่มุ่งเน้นให้ได้ในปริมาณมากนั้นทำให้ลืมนึกไปว่าวิธีการจับปลาบางชนิดส่งผลกระทบต่อปริมาณปลาในลุ่มน้ำยม ทั้งอาจลดปริมาณลงและสูญพันธุ์ไปในที่สุดก็ได้

ปลา...อาหารของคนท้องถิ่น

ปลาในลำนํ้ายม อาหารสำคัญของคนในท้องถิ่น

วิถีชีวิตของผู้คนที่นี้ไม่แตกต่างอะไรกับชุมชนชนบทโดยทั่วไป นั่นคืออาหารการกินก็มาจากแหล่งธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปลานับเป็นอาหารที่สำคัญยิ่งของผู้คนในท้องถิ่นนี้

ราว ๓๐ ปี ก่อนผู้คนสามารถหาปลาไว้เป็นอาหารเอง โดยไม่มีการซื้อขาย เหลือจากการประกอบอาหารก็จะถนอมอาหารไว้เป็นปลาแห้ง ปลาเค็ม ปลาร้า น้ำปลา ตามความเหมาะสม เรียกได้ว่าอาหารในการดำรงชีวิตประจำวันแทบไม่ต้องซื้อหาจากที่ใด ปลาที่อยู่ในน้ำ ผักบุ้ง ลายบัว ดอกโสน มีอยู่โดยทั่วไป

เมื่อจับปลาได้ในปริมาณมากก็จะนำมาแปรรูปเป็นปลาร้า ปลาเค็ม เพื่อเก็บไว้เป็นอาหารของครอบครัวต่อไป

ที่ตลาดริมน้ำ ชาวบ้าน แม่ค้า ออกค้าขาย
พร้อมกับตักบาตรทำบุญแด่พระสงฆ์ที่ออกบิณฑบาตตอนเช้าตรู่

อาหารที่แปรรูปแล้ว ถ้ามีมากก็จะนำไปแลกเปลี่ยนกับอาหารชนิดอื่นกับหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น นำไปแลกกับมะพร้าว ยาเส้น* ในสภาพปัจจุบันวิถีชีวิตที่เรียบง่ายเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจากปลาที่มีอยู่อย่างชุกชุมทำให้ไม่มีราคา ต่อเมื่อคนมากขึ้น ต้องการอาหารมากขึ้น จึงหันมาจับปลาให้ได้ปริมาณมากๆ เพื่อสนองความต้องการการบริโภคของผู้คนในท้องถิ่น

---

*ยาสูบที่ชาวบ้านหันไว้เป็นเส้น ตากแดดจนแห้ง พับไว้เป็นตั้งๆ ผู้ขายจะนำมาสูบด้วยการนำใบตองแห้งมวนยาแล้วจูดสูบ

ชีวิตของผู้คนในบริเวณตลาดริมน้ำสุโขทัยดูสงบสุข ร่วมเป็น
ริมฝั่งแม่น้ำยมในเขตเทศบาลทั้งสองฟากฝั่งมีวัดขนาดใหญ่อยู่ติด
กับตลาดริมน้ำถึงสามวัดด้วยกัน คือ ด้านฝั่งทิศตะวันออกเป็นวัด
ราชธานี วัดไทยชุมพล ด้านฝั่งทิศตะวันตกคือวัดมหาสุวรรณวันครู
๒๕๐๔ เข้ารู้ตลาดริมน้ำจึงมีพระสงฆ์ทั้งสามวัดออกบิณฑบาต ทั้ง
ผู้เฒ่า พ่อค้าและแม่ค้า ต่างก็เตรียมอาหารคาวหวาน ตั้งจิตอธิษฐาน
ตักบาตรและทำบุญแด่พระสงฆ์ที่ผ่านมาเป็นระยะๆ พร้อมกันนั้น
ชาวบ้านก็จะเริ่มนำพืชผักพื้นเมืองหรือของใช้พื้นบ้านที่ผลิตได้เอง
ใส่หาบวางขาย ซึ่งดูเหมือนว่ารายได้จากการขายสิ่งเหล่านี้มีเพียง
น้อยนิด แต่จะมีใครสักกี่คนที่จะรู้ว่าเป็นรายได้ที่มีความสำคัญและ

เครื่องจักสานที่ชาวบ้านผลิตได้เองวางขายร่วมกับผักพื้นบ้านอื่นๆ

ความจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับบางครอบครัวที่ยังต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด แม้ว่าจะกว่าจะได้เงินเขาเหล่านั้นจะต้องลุยทุ้ง 'ย่านน้ำ' หรือแม้แต่ต้องนั่งอยู่บนานับสัปดาห์กว่าจะได้เครื่องจักสานชิ้นหนึ่ง

ท้องทุ่งน่ายังมีผักบุ้งให้เก็บมาขายได้ทุกวัน

เมื่อยามเช้าล่วงเลยไม่นานนัก ตลาดริมน้ำสุโขทัยจะคลาคล่ำด้วยคนขายปลาและซื้อปลากันอย่างคึกคัก มีทั้งที่หาซื้อเพื่อประกอบอาหารในครัวเรือน บ้างก็เตรียมซื้อปลาในช่วงระยะเวลาที่ปลามีราคาถูก เพื่อถนอมไว้เป็นอาหารในช่วงฤดูแล้งที่ปลาหายากและมีราคาแพง บางคนผันตัวเองเป็นแม่ค้าพ่อค้าปลา ซื้อปลาในท้องถิ่นนำไปขายให้แก่ผู้คนที่ยังถิ่นใกล้เคียง

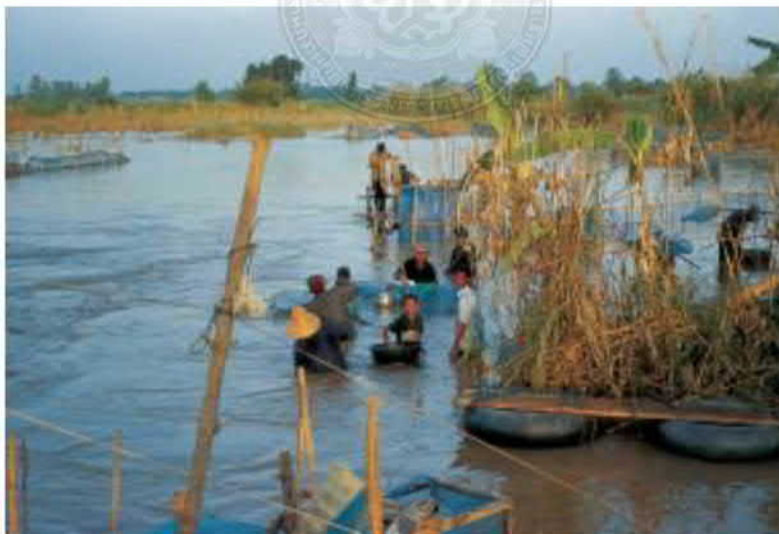

ในฤดูกาลที่ปลาขึ้น ปลาจะมีปริมาณมากและราคาถูก

ทุกเช้าปาสตๆ มีวางขายอยู่ข้างทางแถวตลาดริมน้ำ

จากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เอื้อต่อการขยายพันธุ์ปลาน้ำจืด นานาชนิด สุโขทัยจึงเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาท่างธรรมชาติที่ใหญ่ มากแห่งหนึ่งของประเทศ คำกล่าวที่ว่า “สุโขทัยเป็นดินแดนในน้ำ มีปลา ในนามีข้าว” ยังเป็นความจริงอยู่ถึงทุกวันนี้ และไม่ว่ากาล เวลาจะผ่านไปเนิ่นนานเท่าใดก็ตาม แม่น้ำยมก็ยังเป็นต้นทุน ชีวิตที่ธรรมชาติมอบให้แก่ผู้คนในถิ่นนี้ เพียงแต่จะต้องถือเป็นความ รับผิดชอบ พร้อมทั้งเก็บเกี่ยวผลผลิตนี้แต่พอประมาณหรือพอกิน พอใช้ โดยไม่ทำลายต้นทุน ต่อให้ชั่วลูกชั่วหลาน ทุนชีวิตที่ ธรรมชาติมอบให้นี้ก็จะมีวันหมดสิ้น

วิถีชีวิตหนึ่งริมฝั่งแม่น้ำยม ชาวเมืองสุโขทัยกับการประมง
เป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก เพราะแผ่นดินสุโขทัย “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว”

วัด...วัดนธรรมแสนล้ำค่า
ราชธานี...เกิดมาคู่หมู่ชนผอง
ประเพณี...เร่ร่อนขึ้นฝั่งคลอง
แข่งเรือยาว...ชาวพี่น้องสามัคคี

วัดราชธานีประเพณีโรมเฟ่งน้ำ

วัดราชธานีมีตำนาน

ยามเช้าอากาศสดใส ปรากฏจากสีหม่นหมองของเมฆฝน แสงเงินแสงทองที่พรางพรายไล่ความมืดสลัวให้ค่อยจางหายไปจาก ขอบฟ้า นกกาส่งเสียงเจื้อยแจ้วว่าเจิง บ่งบอกให้ทราบว่เช้าวันใหม่ “รุ่งอรุณแห่งความสุข” ได้เริ่มต้นขึ้นอีกวันหนึ่ง

พระอาทิตย์แดงเข้มดวงกลมโตค่อยเคลื่อนไพล่พ้นขอบฟ้า เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนานแสนนานควบคู่กับความเป็นไป และวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม มนุษย์ วัฒนธรรม ประเพณี ดูเหมือนว่าเส้นสายใยความสัมพันธ์ ของสิ่งเหล่านี้ได้ถูกหล่อหลอม กลมกลืน จนเป็นเลือดเนื้อและชีวิต เดียวกัน

วัดราชธานีนับเป็นศูนย์รวมทั้งด้านศาสนาและวัฒนธรรมของผู้คนถิ่นนี้ วัดนี้มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน เดิมชื่อ “วัดป่าละเมาะ” เพราะตั้งอยู่บนเกาะซึ่งเต็มไปด้วยป่าละเมาะและป่าไผ่ เกาะนี้เกิดจากคลองแม่รำพันที่ไหลเรียบกำแพงเมืองเก่าสุโขทัย ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำยมในลักษณะตัดกัน จึงทำให้เกิดคลองหัววัว ปัจจุบันคลองนี้ถูกถมสร้างเป็นอาคารร้านค้าหมดแล้ว

ต่อมาวัดป่าละเมาะได้เปลี่ยนชื่อเป็นชื่อ “วัดท่านี” เพราะตรงวัดท่านีมีเรือข้ามฟาก และเป็นท่าเรือที่ใช้เป็นท่าศูนย์รวมไปมาค้าขาย จุดที่สำคัญระหว่างคลองแม่รำพันและจากด้านเหนือคือเมืองเจดียง ในกาลต่อมาได้เป็น “วัดธานี” ตามชื่อหมู่บ้าน จนต่อมาในสมัยพระราชธานีมาเป็นเจ้าเมืองสุโขทัย ได้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดธานีแล้วจึงเปลี่ยนชื่อว่า “วัดราชธานี” ซึ่งก็ใช้สืบมาจนถึงปัจจุบันนี้

วัดราชธานีเป็นวัดเก่าแก่มาก สันนิษฐานได้จากหลักฐานทางโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่หลงเหลืออยู่ คือก้อนอิฐที่นำมาสร้างเจดีย์เก่า ที่นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าเป็นเจดีย์สมัยสุโขทัยสมัยแรก ในวิหารวัดราชธานีมีพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยปางต่างๆ เป็นจำนวนมาก ปัจจุบันได้นำไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ภูมิภาคที่ ๓ เมืองเก่าสุโขทัย ที่เหลือนอกจากนั้นได้ถูกเพลิงไหม้พร้อมกับกุฏิและอุโบสถ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๑

พระประธานพรวัดราชธานี ซึ่งเป็น
ที่เคารพสักการะของชาวสุโขทัย

ในหนังสืองานฉลอง
อนุสาวรีย์ของพระยาพิชัยดาบหัก
จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้เล่าถึง
ประวัติของพระยาพิชัยไว้ตอน
หนึ่ง ซึ่งเกี่ยวข้องกับวัดราชธานี
ว่า พระยาพิชัยท่านมีนามเดิมว่า
จ้อย เกิดเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๖๔
จ้อยชอบเรียนวิชาต่ออยมวย
และต่อมาได้มีเรื่องชกต่อยกับ
ลูกชายเมืองพิชัย เกรงว่าจะได้
รับอันตราย จึงได้หลบหนีไป
อยู่ที่ศรีสัชนาลัย ได้ฝึกหัดเรียน
วิชาฟันดาบที่ศรีสัชนาลัย ต่อ
มาได้ย้ายจากศรีสัชนาลัยไปอยู่
กับพระที่วัดธานี เมืองสุโขทัย
ด้วยเกรงเจ้าเมืองพิชัยจะเอาผิด
จ้อยจึงเปลี่ยนชื่อเป็น “ทองดี”
ขณะที่อาศัยอยู่กับพระวัดธานี
ได้ไปชมจิวที่แสดงอยู่ศาลผัง
ตรงข้าม เกิดชอบใจการตีลังกา

ของจีว จึงนำวิธีการมาฝึก จนกระทั่งชาวจีนคนหนึ่งซึ่งเป็นครูมวยจีนรับทองดีเป็นศิษย์ จ้อยหรือทองดีได้อาศัยวัดธานีอยู่เป็นเวลาเกือบปี ต่อจากนั้นจึงได้ไปอยู่กับพระที่เมืองตาก และด้วยความมีฝีมือเป็นเยี่ยมนายทองดีจึงได้เป็นพระยาพิชัย ทหารเอกของพระเจ้าตากสินในสมัยกรุงศรีอยุธยาตนเอง

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ พระยารณชัยชาญยุทธได้ซ่อมแซมพระอุโบสถวิหารซึ่งทรุดโทรมมาก ในการซ่อมแซมพระอุโบสถครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้พระราชทานนอกกำแพงพระอุโบสถพร้อมธรรมาสน์ให้แก่วัดราชธานี

ต่อมาในปีที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเสด็จหัวเมืองฝ่ายเหนือ พระองค์ได้เสด็จไปที่วัดราชธานี แล้วทรงพบพระพุทธรูปศิลาประทับยืนสมัยทวารวดีที่มีขนาดใหญ่โต สวยงามมาก ซึ่งแต่เดิมเคยอยู่ที่วัดมหาธาตุ เมืองเก่าสุโขทัยมาก่อน จึงมีรับสั่งให้นำไปรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร

ต่อมาพระราชประสิทธิคุณ เจ้าอาวาสวัดราชธานี ได้พยายามรวบรวมโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ไว้เป็นจำนวนมาก กรมศิลปากรได้ประกาศรับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติวัดราชธานี อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย เป็นสาขาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๔ และต่อมาได้ย้ายโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ จำนวนมากจากวัดราชธานีไปจัดตั้งแสดงที่อาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง

วัดราชธานีเมื่อประมาณ ๗๐ ปีก่อน ทางราชการ พ่อค้าประชาชน ถือว่าเป็นวัดที่สำคัญวัดหนึ่ง ทางราชการได้อาศัยประกอบรัฐพิธีที่สำคัญ เช่น พิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา อีกทั้งเป็น

วัดที่ตั้งอยู่กลางใจเมือง มีอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ พิพิธภัณฑสถาน ศาลาวัด นอกจากจะใช้บำเพ็ญกุศลแล้วยังใช้เป็นสถานศึกษา เป็นสถานที่เรียนหนังสือของเด็กชั้นประถมศึกษาแห่งแรกในเมืองสุโขทัย และเคยเป็นที่ตั้งของโรงเรียนมัธยมศึกษาสตรีประจำจังหวัด ปัจจุบันโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดได้ย้ายออกจากบริเวณวัดราชธานีแล้ว จากสภาพที่ได้กล่าวมาแล้วในอดีตจึงทำให้ประชาชนทั้งอดีตและปัจจุบันเข้าใจกันว่าวัดราชธานีเป็นวัดหลวง

วัดราชธานีเป็นศูนย์กลางของชุมชน ผู้คนในท้องถิ่นล้วนศรัทธาเลื่อมใส จึงเป็นศูนย์รวมพิธีกรรมทางศาสนา ทั้งชาวบ้าน หน่วยงานของทางราชการ หรือหน่วยงานของเอกชน นิยมมาปฏิบัติพิธีกรรมที่วัดราชธานีทั้งสิ้น

วัดราชธานีกับประเพณีริมฝั่งน้ำ

วัฒนธรรมประเพณีที่งดงามซึ่งชาวสุโขทัยได้ร่วมกันสืบทอดมาตั้งแต่บรรพชนตราบจนถึงทุกวันนี้ วัดราชธานีวัดเก่าแก่ริมฝั่งแม่น้ำยมเป็นศูนย์รวมใจ เมื่อถึงวันออกพรรษาชาวจังหวัดสุโขทัย หน่วยงานในท้องถิ่น อาทิ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุโขทัย เทศบาลเมืองสุโขทัยธานี และวัดราชธานี จะร่วมแรงร่วมใจจัดกิจกรรมที่สำคัญของท้องถิ่น ให้ผู้คนได้ทำบุญและสนุกสนานรื่นเริงในคราวเดียวกัน คือการตักบาตรทำบุญวันออกพรรษา การตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง วันเทโวโรหณะ และการจัดแข่งขันเรือยาว

การตักบาตรทำบุญวันออกพรรษา

วันออกพรรษาดตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ คำว่า “ออกพรรษา” คือออกจากการอยู่ประจำที่ในฤดูฝน หลังจากพระภิกษุอยู่จำพรรษาตลอดเวลา ๓ เดือน แล้ววันรุ่งขึ้นก็จะจาริกไปที่อื่นได้ สำหรับวันนี้พระสงฆ์ต้องแรมคืนอยู่ในวัดที่จำพรรษาเพื่อให้ครบกำหนด ๓ เดือนเต็ม และทำปวารณาเสียก่อน ฉะนั้นอาจเรียกวันออกพรรษาว่า “วันปวารณา” หรือ “วันมหาปวารณา” ก็ได้เหมือนกัน

คำว่า “ปวารณา” โดยทั่วๆ ไปแปลว่า ยอมให้ใช้ ยอมให้ขอ ยอมให้ว่ากล่าว ในที่นี้หมายถึง ยอมมอบตนให้พระสงฆ์ว่ากล่าว ตักเตือนข้อผิดพลาดของตนได้อย่างไม่มีทิฐิมานะ

การมอบตนให้ผู้อื่นช่วยดู ช่วยฟัง ช่วยตักเตือนว่ากล่าวกันได้เช่นนี้ หากนำมาปฏิบัติในหมู่ฆราวาส ไม่ว่าจะอยู่ร่วมกันโดยหน้าที่การงาน การสมาคม หรือฐานที่เป็นญาติกันก็ตาม ย่อมเป็นแนวทางให้ปรับปรุงตนเป็นคนดียิ่งๆ ขึ้นไป ทั้งยังช่วยป้องกันความหมองเศร้าอันอาจจะเกิดขึ้น นับว่าเป็นหนทางสร้างความสันติสุขแก่หมู่คณะได้ทั่วหน้ากัน

บุญกุศลที่จะทำในวันออกพรรษามีหลายอย่าง เช่น ทำบุญตักบาตร จัดเครื่องสักการะ คือ ดอกไม้ รูป เทียน ไปบูชาพระที่วัด รับศีล และฟังพระธรรมเทศนา เป็นการอบรมกาย วาจาใจ ให้เกิดความสงบ ความบริสุทธิ์ ขึ้นในตน นอกจากนี้ยังมีกุศลกรรมพิเศษอีกอย่างหนึ่งซึ่งพุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติ คือ “ตักบาตรเทโว”

ประเพณีการทำบุญวันออกพรรษา

ตักบาตรเทโว

การตักบาตรเทโวหรือเรียกอีกอย่างว่า “เทโวโรหนะ” ทำกันปีละครั้ง มักทำกันในวันแรมหนึ่งค่ำ เดือน ๑๑ โดยถือกันว่าเป็นวันคล้ายกับวันที่พระพุทธองค์เสด็จลงจากเทวโลก

ตามตำนานกล่าวว่า พระพุทธองค์เสด็จไปจำพรรษาโปรดพระพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แล้วเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ในวันออกพรรษา พิธีที่ทำในวันนั้นได้อัญเชิญพระพุทธรูปประดิษฐานบนล้อเลื่อน มีบุษบกและมีบาตรตั้งอยู่บนหน้าพระพุทธรูป มีคนเข็นหรือลากนำหน้าพระสงฆ์ พุทธศาสนิกชนยืนเรียงรายเป็นแถวเพื่อคอยตักบาตร อาหารที่ตักบาตรกันในวันนั้นมีข้าว กับข้าว ข้าวต้มมัด ข้าวต้มลูกโยน เป็นต้น โดยพิธีกรรมจะทำคล้ายกับพระพุทธองค์เสด็จลงมาจากเทวโลกจริงๆ

การตักบาตรเทโวของพุทธศาสนิกชนชาวจังหวัดสุโขทัย จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีหลังจากวันออกพรรษา มีวัดราชธานีร่วมกับ เทศบาลเมืองสุโขทัยธานี องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุโขทัย หน่วยงานและหน่วยราชการในจังหวัด โดยจัดให้มีการตักบาตร ข้าวสารอาหารแห้งในเขตเทศบาลเมืองสุโขทัยธานี งานจะเริ่ม พิธีขึ้นในช่วงเช้า โดยมีพระภิกษุสงฆ์เดินไปตามเส้นทางถนน จรดวิถีถ้อง สองข้างทางจะคลาคล่ำไปด้วยผู้คนจากหลายหมู่บ้าน หลายตำบลที่ต่างเตรียมข้าวสาร อาหารแห้ง และเครื่องกระป๋อง ต่างๆ ไว้ตักบาตรแด่พระภิกษุสงฆ์

สืบสานประเพณีเทโวโรหนะเป็นประจำทุกปี

ขบวนแห่พระพุทธรูปในเทศกาลวันเทโวโรหณะของวัดราชธานี

ด้านหน้าขบวนพระภิกษุจะมีเหล่าเทวดา พระอินทร์ พระพรหม และสมมติเทพต่าง ๆ เดินนำ ขบวนแห่รถจะจัดโดยแสดงสัญลักษณ์ เชิดชูในทางพระพุทธศาสนา เคลื่อนขบวนแห่กันไปตามถนน

งานตักบาตรเทโวถือเป็นงานเทศกาลประเพณีของจังหวัด สุโขทัย ซึ่งจัดขึ้นทุก ๆ ปีเนื่องในเทศกาลออกพรรษา สำหรับจังหวัด สุโขทัยนั้น ชาวบ้านและวัดจะร่วมมือกันจัดแข่งขันเรือยาวในวัน เทโวโรหณะ นอกจากเป็นเทศกาลที่ได้ทำบุญเชิดชูพระพุทธศาสนา แล้ว ยังถือว่าเป็นโอกาสที่ได้พักผ่อนหย่อนใจและสนุกสนานรื่นเริง ในคราวเดียวกัน

แข่งขันเรือยาว

น้ำเหนือไหลป่าในช่วงเดือน ๑๑ ทำให้น้ำเปี่ยมสองฝั่ง แม่น้ำยม แม้ว่าแม่น้ำยมจะมีสีขุ่น ' แต่ก็มิได้เป็นอุปสรรคใดๆ ต่อ การแข่งเรือยาวของชาวสุโขทัย

หลังจากตักบาตรทำบุญวันออกพรรษาและตักบาตรเทโว แล้ว ในช่วงปลายจะจัดให้มีการแข่งขันเรือยาวที่แม่น้ำยม บริเวณ หน้าศาลพระแม่ย่าและหน้าศาลากลางสุโขทัย ในช่วงเวลานี้ถือเป็น เวลาพักผ่อนหย่อนใจและบันเทิงเริงรมย์ของคนถิ่นนี้ บ้างก็อุมลู้ก จูงหลานสวมใส่เสื้อผ้าสีสดสี พาเดินลัดเลาะริมฝั่งแม่น้ำ เพื่อเลือก หาทำเลที่เหมาะสมในการชมและให้กำลังใจเรือยาวที่เป็นของ หมู่บ้านตน

การแข่งขันเรือยาวนั้นในอดีตเป็นกีฬาพื้นบ้าน เป็น ประเพณีที่ดึกดำบรรพ์ตกทอดมาจนถึงลูกหลานในปัจจุบัน เป็นการ

แสดงออกถึงพลังแห่งความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ระหว่างข้าราชการ พ่อค้า และประชาชน ที่มีโอกาสสนุกสนานรื่นเริงร่วมกัน

เรือยาวหมายถึงเรือที่เราใช้พายกันอยู่ทั่วไป แตกต่างตรงที่ว่าเรือยาวกลางลำจะทำที่สำหรับคนนั่ง การนั่งจะต้องนั่งคู่กันไปตลอดทั้งลำเรือ ส่วนหัวและท้ายเป็นส่วนที่แคบ จะใช้ฝีพายนั่งเพียงคนเดียว

เรือพายที่นำไปแข่งนี้มีชื่อต่างๆ กัน ซึ่งล้วนแต่ไพเราะทั้งนั้น เช่น เรือหงษ์ทอง เรือเจ้าแม่ตะเคียนทอง เรือแต่ละลำมีชื่ออยู่บ้านใดบ้านหนึ่ง หรือมีใครคนใดคนหนึ่งเป็นเจ้าของ หากแต่ทุกคนในหมู่บ้านนี้ร่วมกันเป็นเจ้าของ เรือแข่งอาจจะอยู่ที่วัดใดวัดหนึ่งก็ได้ แต่ชาวบ้านจะเป็นผู้ช่วยกันดูแลรักษา

เมื่อถึงเวลาที่จะนำเรือไปแข่งแต่ละครั้ง ก่อนที่เรือยาวจะออกจากตำบลหรือหมู่บ้านของตน บรรดาผู้ที่เป็ฯหัวหน้าจะทำพิธีบวงสรวงแม่ย่านางเรือ โดยทำเป็นบายศรีปากชามซ้ายขวา พร้อมทั้งตั้งเครื่องสังเวย มีเหล้าและเปิดไก่ นำมาเซ่นไหว้แม่ย่านางประจำเรือ นอกจากเครื่องเช่นต่างๆ แล้วยังตกแต่งหัวเรือและท้ายเรือให้สวยงามด้วยผ้าสีต่างๆ ซึ่งเรียกกันว่าแต่งตัวให้แม่ย่านางประจำเรือให้ดูเป็นสง่าและนำเกรงขาม บรรดาฝีพายที่ไปในเรือก็นิยมใส่เสื้อที่มีสีสันเหมือนกันหมดทุกคน เมื่อเสร็จพิธีแล้วต่างก็ให้ร้องเออฤกษ์เออชัยกัน แล้วมุ่งตรงไปยังวัดราชธานี เมื่อนำเรือเข้าสู่บริเวณงานแล้วก็นำเรือไปเปรียบกับเรืออื่นๆ การเปรียบเรือนี้ไม่เกี่ยงเรื่องคนมากคนน้อย เรือทุกลำไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ก็มีสิทธิ์เท่าเทียมกัน ถ้าเรือมีคนมาก น้ำหนักเรือก็จะมากด้วย

การแข่งขันเรือยาวจะเริ่มจากหลังเพลแล้ว โดยเจ้าหน้าที่สนามจะใช้เครื่องขยายเสียงเรียกกบรดาเรือต่างๆ เข้าประจำที่ เมื่อเรือยาวเข้าสู่เส้นแข่งแล้วต่างก็เตรียมตัวคอยระวังสัญญาณปล่อยเรือโดยใช้ปืนอัดลม

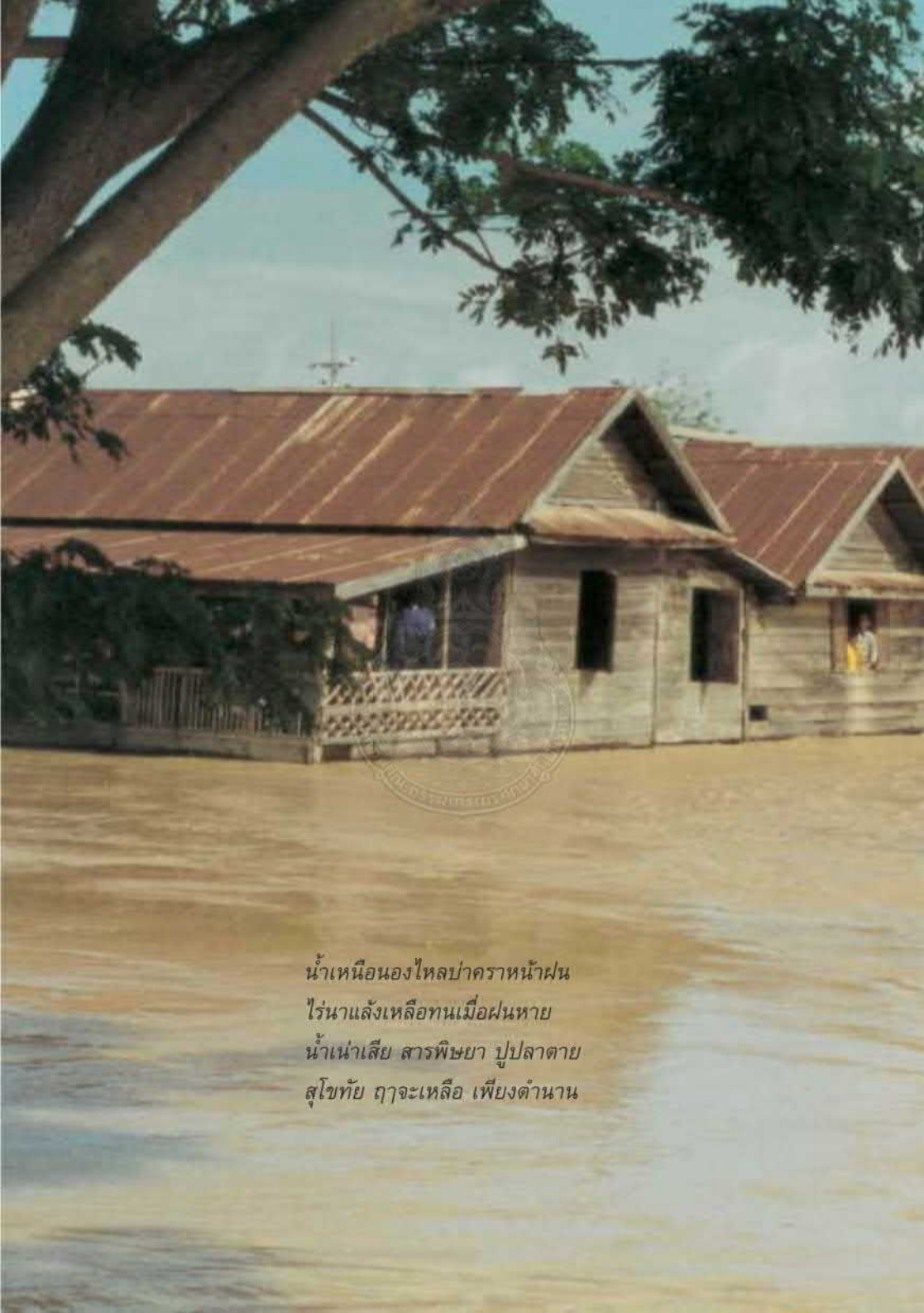
เมื่อการให้สัญญาณการปล่อยเรือเริ่มขึ้น เรือแต่ละลำจะเร่งลงฝีพายอย่างเต็มที่ ส่วนคนที่ดูอยู่สองฝั่งน้ำต่างก็พลอยตื่นเต้นไปตามเรือที่จะแพ้ชนะกัน เมื่อเรือเข้าสู่เส้นชัยฝีพายที่อยู่หัวเรือจะใช้พายตีเส้นชัยนั้น เมื่อใครตีได้ก่อนก็ถือว่าชนะไป เรือทุกลำที่เข้า

การแข่งขันเรือยาวในลำน้ำยม

แข่งขันจะได้รับรางวัลเป็นเครื่องตอบแทน รางวัลลดหลั่นกันไปตามสมควร เรือลำใดชนะก็มีการร้องรำทำเพลงตามแบบฉบับของผู้ชนะ ดูเป็นที่น่าสนุกสนานยิ่งนัก

ตราบถึงทุกวันนี้ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ และแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ฤดูน้ำนอง วัดราชธานีวัดที่มีตำนานคู่บ้านคู่เมืองสุโขทัย ยังคงเป็นศูนย์รวมใจของผู้คนในท้องถิ่น ร่วมสืบสานวัฒนธรรมที่ดั่งาม วัด ประเพณี สายน้ำยม สายสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงสายใยชีวิตของผู้คน สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ได้อย่างกลมกลืนและงดงาม

น้ำเหนือหนองไหลป่าคราหน้าฝน
ไร่นาแล้งเหลือทนเมื่อฝนหาย
น้ำเน่าเสีย สารพิษยา ฟูปลาดตาย
สุขุขทัย ฤาจะเหลือ เพียงตำนาน

ฤาจะเหลือเพียงคำเล่าขาน

วิธีการดำรงชีวิตแบบชาวสุโขทัยผูกติดกับธรรมเนียมชาตินัน
อุดมสมบูรณ์ของท้องถิ่น แสวงหาการดำรงอยู่ร่วมกับแหล่งน้ำ
อย่างสอดคล้อง สร้างถิ่นฐานอยู่อย่างง่าย ๆ ตลอดแนวสองฟากฝั่ง
ดินแดนที่ทุกคนรู้จักว่าเป็นแผ่นดินแห่งประวัติศาสตร์ชาติไทยนี้
เป็นแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร ไม่มีใครอดอยาก
ธรรมชาติเอื้ออำนวยให้แก่คนแถบแม่น้ำยม ตลอดสองฟากฝั่งจึง
เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและประกอบอาชีพของผู้คนในท้องถิ่นอย่าง
หลากหลาย

แก่งหลวง
ศรีสขนาลัย
ปี พ.ศ. ๒๔๙๖
ชาวบ้านเดินทางมา
สร้างที่พักชั่วคราว
เพื่อจับปลาช่วงปลาขึ้น

คนรุ่นก่อน มีวิถีชีวิตที่ดำเนินไปอย่างเรียบง่าย การทำมาหากินเป็นแบบพึ่งพาธรรมชาติ จึงทำให้เป็นคนช่างสังเกตเรียนรู้ธรรมชาติ เพราะธรรมชาติเป็นครูที่คอยสอนประสบการณ์ให้กับผู้คนในท้องถิ่นเป็นอย่างดี เขาเหล่านั้นจะรู้โดยประสบการณ์ว่า วัฏจักรของลำน้ำ ฤดูกาล และภูมิประเทศในถิ่นที่อยู่ มีความสัมพันธ์กัน

ในช่วงฤดูน้ำหลากปลาที่มีอยู่อย่างชุกชุมจะเริ่มวางไข่ ขยายพันธุ์ กระจายไปสู่ลำน้ำ เป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ของ ชุมชนมาเน็นนาน เมื่อyamน้ำลดแห้งลงพื้นที่ที่เคยถูกน้ำท่วมก็จะ กลับกลายเป็นไร่นาที่อุดมสมบูรณ์ ตะกอนที่น้ำพัดมากลายเป็น อาหารของพืชตามธรรมชาติ สร้างความเจริญเติบโตของงานโดยไม่ต้องอาศัยปุ๋ยวิทยาศาสตร์แต่อย่างใด เป็นการพึ่งพาตนเองและ พึ่งพาธรรมชาติได้อย่างสมดุล

คนรุ่นแล้วรุ่นเล่าได้สืบทอดการพึ่งพาระหว่างตนเองกับ ธรรมชาติในท้องถิ่นดำรงชีวิตอย่างสงบสุข แต่ทว่าในช่วงสามทศวรรษ ที่ผ่านมาจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ความต้องการปัจจัยในการ ดำรงชีวิตเพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ประกอบกับการเร่งพัฒนา เศรษฐกิจตามแนวนโยบายจากโลกตะวันตก เพื่อสนองความต้องการ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยขาดการทำความเข้าใจพื้นเพถิ่นฐานของ ตนเอง มุ่งพัฒนาทางวัตถุเพื่อรองรับความสะดวกสบาย ธรรมชาติ ถูกดัดแปลง ทรัพยากรถูกนำมาใช้อย่างสิ้นเปลืองและต่อเนื่องเป็น จำนวนมากมายมหาศาล ส่งผลให้เกิดความหายนะอย่างใหญ่หลวง ต่อระบบนิเวศธรรมชาติของท้องถิ่น

ลุ่มน้ำผืนแผ่นดินที่เคยดินดำน้ำชุมกลับมีสภาพแปรเปลี่ยนไป ในฤดูฝนน้ำจะไหลหลากท่วมเรือกสวนไร่นาอย่างรวดเร็ว ส่วนใน ฤดูแล้งอากาศจะร้อนอบอ้าว น้ำในแม่น้ำยมขาดเป็นช่วงๆ และ บางช่วงก็แห้งขอด ที่เหลืออยู่บ้างก็มักเน่าเสีย ปรากฏการณ์ต่างๆ เหล่านี้เป็นลางบอกเหตุว่าผู้คนกำลังประสบชะตากรรมจากการกระทำ ของมนุษย์ด้วยกันเอง

การที่ชาวสุโขทัยประสบปัญหาเรื่องน้ำอาจกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นซ้ำซากจนเกือบกลายเป็นความเคยชิน มีอยู่บ้างเหมือนกันที่หน่วยงานท้องถิ่นและชาวบ้านรวมตัวกันเพื่อเตรียมรับมือกับปัญหาเหล่านี้ แต่ก็ดูเหมือนว่าเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ

น้ำนับเป็นปัจจัยพื้นฐานในการสร้างเสริมความเข้มแข็งในการพัฒนาทุกๆ ด้านของชุมชน การดูแลรักษาพัฒนาหลุมน้ำจึงต้องดำเนินการอย่างครอบคลุมและก่อให้เกิดประสิทธิภาพ ด้วยการผสมผสานการจัดการทั้งทรัพยากร น้ำ ดิน ป่าไม้ และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป

ปัญหาที่เกี่ยวกับน้ำที่เกิดขึ้นกับการดำรงชีวิตของมนุษย์นับว่าเป็นปัญหาสำคัญที่มนุษย์ทุกหมู่ทุกเหล่าจะต้องหาทางแก้ไขปรับปรุง เพื่อที่จะนำน้ำมาใช้หรือก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตมากที่สุด

ทุก ๆ ปีมีน้ำท่วม

น้ำท่วมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เนื่องจากฝนที่ตกในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำมีปริมาณมาก โดยตกติดกันเป็นเวลานานจนเกิดน้ำไหลบ่าเหนือผิวดินลงสู่ร่องน้ำ ลำธาร และแม่น้ำนั้น หากลำน้ำตอนใดไม่สามารถรับปริมาณน้ำทั้งหมดได้ก็จะทำให้น้ำมีระดับสูงกว่าตลิ่ง น้ำจะล้นฝั่งไหลบ่าท่วมพื้นที่ไหลออกไปเป็นบริเวณกว้าง นอกจากนั้นพื้นที่ลุ่มและพื้นที่ในเขตชุมชนที่ไม่มีระบบระบายน้ำที่สมบูรณ์ เมื่อเกิดฝนตกหนักเป็นเวลานาน มักสร้างปัญหาเกิดน้ำท่วมขัง ทำความเสียหายแก่พื้นที่เพาะปลูกและทรัพย์สินต่างๆ ได้เสมอ

จังหวัดสุโขทัยในช่วงฤดูฝนจะเกิดภาวะน้ำท่วมเป็นประจำ ถึงแม้ว่าระยะเวลาของการท่วมแต่ละครั้งจะไม่มากนัก เพราะมีสภาพพื้นที่ค่อนข้างลาดเท แต่เนื่องจากปริมาณน้ำในแม่น้ำยมมีระดับสูงจนล้นตลิ่งทั้งสองฝั่ง ในเดือนสิงหาคมในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ที่ก่อให้เกิดความเสียหายมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตอำเภอศรีสำโรง อำเภอเมืองสุโขทัย อำเภอกิรีมาศ และอำเภอกงไกรลาศ เนื่องจากอำเภอต่างๆ เหล่านี้อยู่ในพื้นที่ลุ่ม จึงต้องประสบกับอุทกภัยเป็นประจำเกือบทุกปี

น้ำเหนือไหลบ่าท่วมบ้านเรือนของชาวบ้านเป็นประจำทุกปี

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ กองอำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน จังหวัดสุโขทัย ได้สรุปพื้นที่และความเสียหายที่ได้รับจากอุทกภัย คือ อำเภอทุ่งเสลี่ยม อำเภอบ้านด่านลานหอย และอำเภอที่ได้รับ ความเสียหายมาก ได้แก่ อำเภอเมืองสุโขทัย อำเภอสวรรคโลก อำเภอศรีสำโรง และอำเภอกงไกรลาศ รวมทั้งหมด ๖ อำเภอ ๓๒ ตำบล ๑๑๖ หมู่บ้าน จำนวน ๑๓,๓๖๖ ครัวครัว สร้าง ความเสียหายแก่สิ่งก่อสร้างสาธารณประโยชน์ คิดเป็นมูลค่ากว่า ๒๑ ล้านบาท ทั้งด้านปศุสัตว์และการประมงที่ได้รับผลกระทบ รวมมูลค่าความเสียหายทั้งสิ้นกว่า ๕๐ ล้านบาท

เส้นทางคมนาคมและสาธารณประโยชน์ต่างๆ
ได้รับความเสียหายจากการเกิดอุทกภัย

สภาพปัญหาน้ำท่วมหรืออุทกภัยที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่นนี้ นับเป็นปัญหาที่สำคัญมาก เพราะเมื่อน้ำไหลล้นฝั่งท่วมถนน ท้องน้ำ และบ้านเรือน จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน เป็นระลอก ครั้นเมื่อน้ำลดลงก็เกิดผลกระทบตามมา รวมไปถึง โรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นกับคนและสัตว์เลี้ยง

สาเหตุที่ก่อให้เกิดน้ำท่วม

๑. ปริมาณน้ำฝน ภาวะของฝนที่ตกทำให้เกิดน้ำท่วมขึ้นมา เนื่องจากปริมาณน้ำฝนที่ตกลงมามากเกินกว่าที่พื้นดินหรือแหล่งน้ำ จะรองรับน้ำฝนไว้ได้ จึงทำให้มีปริมาณน้ำไหลเอ่อล้นฝั่งของลำน้ำ ขึ้นไปท่วมพื้นที่ราบของสองฝั่งแม่น้ำ และถ้าช่วงใดช่วงหนึ่งมีฝน ตกติดต่อกันนานหลาย ๆ วัน ความรุนแรงของน้ำท่วมก็จะมากขึ้น

๒. จังหวัดสุโขทัยมีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มประมาณ ๒ ใน ๓ ของพื้นที่ของจังหวัด มีแม่น้ำยมไหลผ่านถึง ๕ อำเภอ เมื่อน้ำจากทางเหนือไหลป่า จึงทำให้เกิดอุทกภัยในบริเวณพื้นที่ กว้างขวางหลายอำเภอ

๓. แม่น้ำ ลำคลอง หนองบึง หลายแห่งมีสภาพตื้นเขิน เมื่อถึงฤดูฝนน้ำจะไหลเอ่อท่วมบ้านเรือนและไร่นาจนได้รับความเสียหาย

๔. การตัดไม้ทำลายป่าอันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารทำให้มี น้ำหลากในฤดูฝน ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีต้นไม้คอยดูดซึมซับน้ำ ด้วย ต้นไม้ใหญ่เหล่านี้คือกำแพงธรรมชาติที่ช่วยสกัดกั้นเพื่อชะลอ ความเร็วการไหลของน้ำให้ลดลง

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๙ เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ของจังหวัดสุโขทัย ทำให้ทางหลวงสายสำคัญหลายสายเป็นเวี่ยงน้ำกว้างใหญ่ มองดูคล้ายทะเล สร้างความเสียหายอย่างยากที่จะประเมินได้

หลายปีที่ภัยแล้ง

จังหวัดสุโขทัยเป็นจังหวัดที่ประสบกับภัยแล้งเป็นประจำทุกปี ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชน ทั้งน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และเพื่อการเกษตรกรรม

ปัญหาการขาดแคลนน้ำในจังหวัดสุโขทัยเริ่มรุนแรงราวปี พ.ศ. ๒๕๓๒ แม่น้ำยมมีสายน้ำแห้งขอดเป็นช่วงๆ ประชาชนขาดน้ำดื่ม น้ำใช้และน้ำเพื่อการเกษตรกรรม ปัญหานี้ได้รุนแรงอีกครั้งหนึ่งราวเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๓๗ ในช่วงเวลาดังกล่าวประชาชนต้องประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำอย่างมาก ทั้งน้ำดิบที่จะนำมาทำน้ำประปาและน้ำเพื่อการเกษตรกรรม

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ กองอำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน จังหวัดสุโขทัย ได้สรุปปัญหาที่ประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากภาวะภัยแล้ง มีพื้นที่ประสบภัย ๙ อำเภอ ๗๑ ตำบล ๓๘๐ หมู่บ้าน รวมทั้งสิ้น ๔๐,๘๕๕ ครัวเรือน ต้องนำน้ำแจกจ่ายเพื่ออุปโภค บริโภคให้แก่ประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อน ๕๘ ล้านกิโลลิตร พื้นที่การเกษตรได้รับความเสียหาย ๘๐,๔๕๔ ไร่ คิดเป็นมูลค่าประมาณ ๒๐ ล้านบาท และคาดหมายว่าในอนาคตจะประสบภัยแล้งรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขาดแคลนน้ำในการเกษตร

การเกษตรในท้องถิ่นสุโขทัยต้องอาศัยแหล่งน้ำตามธรรมชาติ
และน้ำฝนที่ตกตามฤดูกาล

สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาภัยแล้งและการขาดแคลนน้ำ

จากสภาพปัญหาภัยแล้งและการขาดแคลนน้ำที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมีสาเหตุพอสรุปได้ ดังนี้

๑. ลักษณะภูมิประเทศ แม่น้ำยมไหลจากภูเขาสูงในภาคเหนือ ซึ่งพื้นที่ต้นน้ำถูกทำลายไปเป็นบางส่วน กระแสน้ำไหลลงตามช่องหุบเขา ผ่านที่ราบลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่เกษตรและชุมชนที่อยู่อาศัย ช่วงกลางลำน้ำค่อนข้างแคบ ช่วงปลายลำน้ำร่องน้ำกว้างมากขึ้น ตลอดสายของลำน้ำความลาดชันของทางน้ำมีค่าลดลงจาก

ต้นน้ำไปยังปลายน้ำ ดังนั้นเวลาที่ฝนตกลงมา น้ำที่ไหลมาตามลำน้ำจะไหลไปสู่ปลายน้ำเกือบทั้งหมด

๒. แม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง หลายแห่งมีสภาพตื้นเขิน ทำให้ไม่สามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้งได้อย่างเต็มที่

๓. การพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำยังไม่เพียงพอ จังหวัดสุโขทัย มีห้วย หนอง คลอง บึง หลายแห่งที่เหมาะสมกับการพัฒนา ขุดลอกเป็นแหล่งเก็บน้ำ แต่ยังไม่สามารถดำเนินการพัฒนาได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากได้รับงบประมาณในแต่ละปีค่อนข้างจำกัด

๔. แม่น้ำยมมีฝายและประตูระบายน้ำเพียง ๒ แห่ง คือ ประตูระบายน้ำยางซ้าย อำเภอเมืองสุโขทัย และฝายบ้านกง อำเภอกรโกลาต ในขณะที่แม่น้ำไหลผ่านจังหวัดสุโขทัยมีระยะทางยาวถึง ๑๗๐ กิโลเมตร จึงทำให้ไม่สามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ให้เพียงพอในช่วงฤดูแล้งได้

๕. ประชาชนในท้องถิ่นยังขาดการวางแผนในการใช้น้ำ ดังปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดในช่วงที่มีฝนตกมาก ไม่ค่อยมีผู้สนใจเตรียมการที่จะเก็บกักน้ำฝนไว้ใช้ในยามขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้งต่างๆ ที่ภาชนะเพื่อเก็บกักน้ำมิได้มีราคาแพงจนเกินไป ถ้ามีการวางแผนและเตรียมการเรื่องนี้ไว้ล่วงหน้า ปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่ออุปโภค บริโภค ก็น่าจะลดความรุนแรงลงได้

๖. การขาดความร่วมมือจากประชาชนในการช่วยกันบำรุงรักษาแหล่งน้ำให้คงสภาพเดิม ประชาชนยังคงทิ้งสิ่งโสโครก ขยะมูลฝอย ลงสู่แม่น้ำ อันเป็นเหตุให้น้ำเน่าเสียและนำมาใช้ประโยชน์ไม่ได้

น้ำมีความผูกพันต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์อย่างใกล้ชิด ถ้าเกิดการขาดแคลนน้ำขึ้นในบริเวณใด ย่อมเกิดความเสียหายขึ้นอย่างแน่นอน ไม่ว่าจะเป็นด้านการอุปโภค บริโภคหรือการเกษตรกรรม ดังภาวะภัยแล้งและการขาดแคลนน้ำที่เกิดขึ้นกับประชาชนจังหวัดสุโขทัยปีแล้วปีเล่าอย่างต่อเนื่อง โดยยังไม่มีคำตอบว่าอีกนานสักเท่าไรปัญหาต่างๆ เหล่านี้จึงจะได้รับการแก้ไขให้หมดสิ้นไปเสียที

น้ำเน่าเสีย

ในปัจจุบันนี้ช่วงฤดูแล้งแม่น้ำยมจะมีปริมาณน้ำเหลือน้อยลงทุกปี ทั้งนี้เกิดจากปัญหาการบุกรุกทำลายป่าแหล่งต้นน้ำลำธาร ทำให้ระบบนิเวศแหล่งต้นน้ำเปลี่ยนแปลง เพราะไม่มีป่าไม้โอบรับความชุ่มชื้นไว้ และตลอดลำน้ำมีสถานีสูบน้ำถึง ๒๑ สถานี ทำให้ในแต่ละวันมีการนำน้ำในแม่น้ำยมขึ้นมาใช้ประโยชน์ด้านเกษตรกรรมเป็นจำนวนมาก

ในบางช่วงที่แม่น้ำยมไหลผ่านย่านชุมชน ประชาชนได้ระบายน้ำเสียที่ใช้ในกิจกรรมต่างๆ จากอาคารบ้านเรือน สถานที่ราชการ อาคารพาณิชย์ ร้านอาหาร โรงแรม และโรงงานอุตสาหกรรมทิ้งลงไป รวมทั้งบริเวณพื้นที่ที่มีการเพาะปลูกก็มีการระบายน้ำจากการชะล้างหน้าดินอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งการล้างคอกปศุสัตว์ลงสู่แม่น้ำยมก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้น้ำในแม่น้ำยมบางช่วงบางตอนเกิดการเน่าเสีย มีสภาพสีและกลิ่นเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพธรรมชาติที่เป็นอยู่ อันมีผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตที่อาศัยในแม่น้ำยม ผู้บริโภคน้ำในแม่น้ำ สร้างความเสียหายต่อธุรกิจและกิจกรรมที่ใช้ประโยชน์

การระบายน้ำทิ้งและการทิ้งสิ่งปฏิกูลลงสู่ลำน้ำ
ก่อให้เกิดความเสียหายต่อระบบนิเวศและการใช้ประโยชน์จากลำน้ำ

จากน้ำในแม่น้ำยม เช่น การประปา การประมงน้ำจืด และการเกษตรกรรม

จากการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำในแม่น้ำยมโดยกองอนามัยสิ่งแวดล้อม กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้มีการสุ่มตัวอย่างน้ำในแม่น้ำยมนานชุมชนของ ๓ อำเภอ คือ อำเภอเมืองสุโขทัย อำเภอสวรรคโลก อำเภอศรีสัชนาลัย ๑๒ ตัวอย่าง ปรากฏว่าประมาณร้อยละ ๕๘ ในแม่น้ำยมต้องผ่านกระบวนการบำบัดก่อนนำมาใช้อุปโภคบริโภค แสดงให้เห็นถึงการปนเปื้อนจากกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการเกษตร การระบายของเสียจากชุมชนที่อยู่อาศัยและสิ่งปฏิกูลลงสู่แหล่งน้ำ

ขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล เมื่อทิ้งลงสู่แหล่งน้ำจะทำให้เน่าเสีย ไม่เหมาะกับการใช้อุปโภค บริโภค

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากน้ำเสีย

ตามปกติแล้วเมื่อน้ำตามธรรมชาติสกปรกก็สามารถที่จะฟอกตัวเองให้สะอาดได้ ถ้าความสกปรกนั้นไม่มาก แต่ถ้าหากปริมาณความสกปรกที่ระบายสู่แหล่งน้ำมีมากขึ้น ในขณะที่ปริมาณของน้ำในแหล่งน้ำที่จะรองรับความสกปรกนั้นมีน้อย หรือคุณภาพของน้ำในแหล่งน้ำนั้นต่ำอยู่แล้ว ก็จะทำให้ น้ำฟอกตัวเองให้สะอาดได้ช้า หรือฟื้นคืนสู่สภาพเดิมไม่ได้ คุณภาพน้ำในแหล่งน้ำนั้นจะลดลง ความสกปรกในน้ำจะสูงขึ้น ทำให้เกิดน้ำเน่า สัตว์น้ำหรือพืชน้ำบางชนิดไม่สามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้

เมื่อเกิดภาวะน้ำเน่าเสียขึ้นก็จะทำให้เกิดปัญหาและผลกระทบในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. ปัญหาและผลกระทบทางด้านสาธารณสุข แหล่งน้ำที่เน่าเสียจะกลายเป็นแหล่งแพร่กระจายของเชื้อโรคต่างๆ โดยเฉพาะโรคที่เกิดจากน้ำเสีย เช่น บิด ไทฟอยด์ อหิวาตกโรค และยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์แมลงและสัตว์น้ำโรค เช่น ยุงลาย แมลงวัน เป็นต้น แหล่งน้ำที่เน่าเสียย่อมไม่ปลอดภัยต่อการนำมาใช้ประโยชน์ในการอุปโภคและบริโภค

๒. ปัญหาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ แหล่งน้ำที่เน่าเสียมีปัญหาและผลกระทบต่อกิจกรรมอุตสาหกรรมและการเกษตร เพราะไม่สามารถใช้น้ำคุณภาพต่ำในด้านการเกษตรและการอุตสาหกรรมได้ ในด้านการประมงสัตว์น้ำต่างๆ ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ อาจตายหรือลดการแพร่ขยายพันธุ์ ซึ่งมีผลต่อเศรษฐกิจของชุมชนในท้องถิ่นที่อาศัยแม่น้ำสำหรับทำประมงน้ำจืด

๓. ปัญหาและผลกระทบทางด้านสังคม จะเห็นได้ว่า ปัญหาและผลกระทบที่เกิดจากการเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำในด้าน สาธารณสุข ด้านเศรษฐกิจ และสังคมนั้นสัมพันธ์กัน ถ้าประชาชนมี สุขภาพอนามัยไม่ดี จำนวนแรงงานย่อมลดลง และเศรษฐกิจก็ย่อม ลดลงด้วย ซึ่งจะเป็นผลสืบเนื่องให้เกิดปัญหาทางสังคมขึ้น

น้ำเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามหาศาล มีประโยชน์อย่างยิ่ง ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ สัตว์ และพืช ถ้าขาดน้ำเมื่อใดก็ เป็นการยากที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ เมื่อเกิดภาวะน้ำเน่าเสียก็จะเป็น อันตรายต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ สัตว์ และพืช ไม่เฉพาะแต่ พื้นที่เดียวเท่านั้น อาจขยายบริเวณภัยอันตรายกว้างไกลทั้งชุมชนใน ละแวกนั้นๆ ได้

สารอันตรายล้างเผ่าพันธุ์ปลา

ผู้คนในท้องถิ่นได้อาศัยประโยชน์จากแหล่งน้ำนานัปการ มนุษย์ใช้น้ำทั้งอุปโภคและบริโภค สิ่งมีชีวิตในแหล่งน้ำอันได้แก่พืช และสัตว์ สามารถเจริญเติบโตแพร่พันธุ์ได้ตามธรรมชาติ

แต่ในสภาพปัจจุบันความต้องการของประชากรในการ บริโภคเพิ่มจำนวนมากขึ้น ทำให้การใช้สารอันตรายทั้งในครัวเรือน และการเกษตรกรรมเพิ่มมากขึ้น และมีปริมาณมากจนส่งผลกระทบ ต่อมนุษย์และสภาพแวดล้อม ประชากรประสบปัญหาเกี่ยวกับการ นำน้ำมาใช้ สิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์น้ำจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ใน น้ำที่อยู่ในสภาพดีและเหมาะสมเท่านั้น

สารอันตรายที่ส่งผลกระทบต่อในท้องถิ่นมีแหล่งที่มาจากกลุ่ม 'ใหญ่ๆ สองกลุ่ม คือ

๑. สารอันตรายที่มาจากครัวเรือนที่อยู่อาศัย อันได้แก่ สารที่ใช้กำจัดแมลงต่างๆ ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ทำความสะอาดพื้น ฝาผนัง เครื่องสุขภัณฑ์

๒. สารอันตรายที่ใช้ในการเกษตรกรรม อาทิ สารที่ใช้กำจัดหนอน แมลง กำจัดหนูนา ปูนา กำจัดเชื้อรา และวัชพืช

สารอันตรายนานาชนิดเหล่านี้ เมื่อผ่านกระบวนการใช้งาน แล้วก็จะถูกชำระล้างเป็นของเหลวและของเสียพัดพาลงสู่ลำน้ำ ก่อให้เกิดการปนเปื้อนในแหล่งน้ำ จนอาจถึงระดับที่น้ำในลำน้ำนั้น เป็นอันตรายและมีผลกระทบต่อมนุษย์และสัตว์ โดยเฉพาะสารอันตรายบางชนิดสามารถที่จะสะสมอยู่ได้ในวงจรห่วงโซ่อาหาร กล่าวคือ สิ่งที่มีชีวิตที่ได้รับสารพิษจะไม่มีอาการทันทีทันใด แต่จะค่อยๆ สะสมความเป็นพิษสูงขึ้นเรื่อยๆ จนถึงระดับหนึ่งก็จะก่อ

เกษตรกรจิตยาพนสารเคมีโดยมิได้คำนึงถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้น
ทั้งต่อตนเองและสิ่งแวดล้อม

ให้เกิดอันตราย เมื่อถึงเวลานั้นอาจสายเกินไป เพราะไม่สามารถจะแก้ไขอะไรได้ ยกตัวอย่าง เช่น ยาฆ่าแมลง อาจก่อให้เกิดปัญหา มะเร็ง ในกรณีของดีดีที่ซึ่งห้ามจำหน่ายและใช้ในประเทศญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา เพราะดีดีที่มีคุณสมบัติพิเศษในการสะสมตัวในไขมัน ดังนั้นดีดีที่จึงสะสมได้มากที่บริเวณทรวงอกของสตรี เมื่อสตรีมีครรภ์ให้นมบุตรปริมาณดีดีที่ที่สะสมอยู่ในทรวงอกละลายไปสู่ น้ำนมและถ่ายเทไปยังบุตรได้อย่างรวดเร็วในปริมาณสูง ทำให้เด็กเกิดอาการ หรือเป็นโรคมะเร็งได้เร็วกว่าปกติ

สารอันตรายที่ใช้ในครัวเรือนและสารอันตรายจากการเกษตรกรรม ถือได้ว่าส่งผลกระทบต่อลำน้ำ ก่อให้เกิดผลเสียหายต่อการดำรงชีวิตของผู้คน พืช สัตว์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปลาที่อาศัยอยู่ในแหล่งน้ำนั้น ย่อมได้รับผลจากการกระทำของมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ลำน้ำยมยังคงมีปลาอยู่อย่างชุกชุม ชาวสุโขทัยยังจับปลากันอย่างมากมาย แต่อย่างไรก็ตาม แม้ปลาของเมืองสุโขทัยจะมีมาก แต่ก็นับได้น้อยกว่าคำเล่าขานของผู้เฒ่าผู้แก่ในอดีต

โดยเฉพาะในช่วงเวลา ๒-๓ ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่าจับปลาได้น้อย และปลาไม่ขึ้นรอบสองในราวคืนเพ็ญเดือนสิบสองอีกแล้ว เพราะมีบางคนใช้สารเคมีประเภทดีดีที่ผูกติดท้ายเรือ ทำให้ส่งกลิ่นเหม็นเพื่อขบวนการวายทวนกระแสน้ำของหมู่ปลา ที่จะวายทวนกระแสน้ำก่อนที่จะลงสู่คลองต่างๆ และลงสู่แม่น้ำยมในที่สุด ปลาจะติดอยู่เพียงบริเวณที่นาของชาวบ้านกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น

แต่ก่อนคนรุ่นแล้วรุ่นเล่าสร้างเครื่องมือจับปลาอย่างง่าย ๆ ด้วยวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อจับปลาไว้แต่พอกิน เมื่อกาลเวลาล่วงเลยลำน้ำเปลี่ยน สารอันตรายนานาชนิดไหลลงสู่แม่น้ำอันเป็นที่อยู่อาศัยของปลา ในที่สุดปลาคงสูญพันธุ์ ความอุดมสมบูรณ์ของปลาแห่งลุ่มน้ำยมคงเหลือเพียงคำเล่าขานให้ลูกหลานได้รับรู้

ถึงเวลาแล้วที่ทุกคนในท้องถิ่นควรหันหน้าเข้าหากัน ร่วมมือกันปลูกจิตสำนึกในการรักษาเผ่าพันธุ์ของปลา อย่าใช้กรรมวิธีคร่าชีวิตปลาด้วยวิธีพิสดาร ดังเช่นใช้สารมีพิษปนใส่ลงในลำคลองท้องทุ่ง 'อย่าเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเพียงเพื่อหวังได้เงินเล็กๆ น้อยๆ อย่าจับปลาอย่างล้างเผ่าพันธุ์ปลา ที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของปลาถูกทำลาย วัฏจักรของลำน้ำแปรปรวน วัฒนธรรมการหาปลาค่อยจางหายไป นั่นคือลงบอเหตุแห่งความหายนะในวิถีชีวิตของชาวสุโขทัยที่มีมาแต่อดีต ถ้าทุกคนพร้อมใจร่วมมือกันแล้ว 'ไม่ว่าจะอีกกี่ร้อยวันพันปีตราบนานเท่าที่น้ำยมยังคงไหลอย่างใสสะอาด ตรานั้น คำว่า "ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว" จะยังคงเป็นคำกล่าวขานคู่เมืองสุโขทัยตราบนานเท่านาน

รักษ์เกิด รักสุขโขทัย รักถิ่น
รักษ์แผ่นดิน ถิ่นกำเนิด ก่อเกิดผล
รักษ์แหล่งน้ำ รักป่าไม้ รักสายชล
เคียงคู่คน คู่แผ่นดิน ถิ่นสุขโขทัย

สานใจรักษันทักษิณนา

รักษแม่่น้ำยมของเรา

น้ำมีความสำคัญต่อสิ่งมีชีวิตอย่างไรบ้างนั้นย่อมเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณสมบัติที่มีต่อมนุษย์ เพราะน้ำมีส่วนเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตอยู่ตลอดเวลา ซึ่งกล่าวได้ว่า ถ้าไม่มีน้ำสิ่งมีชีวิตก็อยู่ไม่ได้

กล่าวกันว่าน้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ได้อย่างไม่มีวันหมด เพราะน้ำมีการหมุนเวียนเป็นวัฏจักร แต่ก็เชื่อว่าจะสามารถสร้างทดแทนส่วนที่หายไปได้ภายในระยะเวลาอันสั้น คนส่วนใหญ่ มักจะตระหนักถึงปัญหาเรื่องน้ำก็ต่อเมื่อเกิดปัญหาน้ำมากเกินไป

น้ำน้อยเกินไป หรือเกิดการเน่าเสียของแหล่งน้ำ เหตุการณ์เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ในช่วงระยะ ๑๐ ปีที่ผ่านมาเกิดภาวะวิกฤตขึ้นกับแม่น้ำยม กล่าวคือเมื่อฤดูน้ำหลากน้ำจะท่วมบ้านเรือนและไร่นาจนเสียหาย ส่วนฤดูแล้งน้ำในลำน้ำยมขาดเป็นช่วง บางปีในราวเดือนมีนาคม น้ำมีไม่เพียงพอต่อการบริโภค ซึ่งเหตุการณ์เช่นนี้ไม่น่าเกิดขึ้นได้ เหตุการณ์เช่นนี้หากปล่อยไว้อยอมส่งผลกระทบต่อชุมชนรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ถึงเวลาแล้วที่ประชาชนทุกคนควรหันมาร่วมมือกันดูแลและจัดการแหล่งน้ำอย่างจริงจัง เพื่อที่จะได้มีน้ำใช้ตลอดไป

การอนุรักษ์แม่น้ำยมนับได้ว่าเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งและต้องรีบดำเนินการ ทั้งนี้เพื่อให้การใช้ประโยชน์จากแม่น้ำเป็นไปอย่างต่อเนื่องและเกิดประโยชน์สูงสุด

น้ำสะอาดเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น

แนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำ

๑. การรักษาป่าต้นน้ำลำธาร ป่าต้นน้ำลำธารถือเป็นแหล่งกำเนิดน้ำที่สำคัญที่สุด เพราะความชุ่มชื้นของป่าจะช่วยให้มีฝนตกต้องตามฤดูกาล และป่าเป็นเสมือนฟองน้ำช่วยดูดซับน้ำเอาไว้ ทำให้มีน้ำหล่อเลี้ยงอยู่ตลอดปี

๒. หาน้ำที่มีคุณภาพเหมาะสมมาใช้ ทั้งในด้านการอุปโภค บริโภค การเกษตร การชลประทาน และกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ ให้พอเพียง โดยวิธีการทำเขื่อนกั้นลำน้ำเพื่อเก็บกักน้ำ สร้างอ่างเก็บน้ำ ขุดบ่อเพื่อนำน้ำบาดาลหรือน้ำใต้ดินมาใช้ จัดเตรียมภาชนะขนาดใหญ่เพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ในช่วงฤดูแล้ง

๓. ป้องกันอันตรายที่อาจเกิดจากปัญหาน้ำท่วม การเกิดน้ำท่วมนอกจากจะปล่อยน้ำทิ้งไปโดยเปล่าประโยชน์แล้ว ยังเป็นอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินอีกด้วย การป้องกันอาจทำได้โดยการสร้างเขื่อนกั้นลำน้ำ การทำคันกันบริเวณสองฝั่งลำน้ำ การขุดลอกคูคลองเพื่อให้ลำน้ำระบายน้ำได้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น

๔. ป้องกันมิให้เกิดปัญหาน้ำเน่าเสียขึ้น โดยประชาชนทุกคนต้องร่วมมือร่วมใจกันไม่ปล่อยของเสียและขยะมูลฝอยลงสู่แม่น้ำ อันจะเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้น้ำเน่าเสีย ไม่เหมาะแก่การนำมาใช้ในการดำรงชีวิตทั้งของมนุษย์ พืช และสัตว์

วิธีง่าย ๆ ในการรักษาแม่น้ำ

ปัญหาแหล่งน้ำเน่าเสียมักเกิดขึ้นในเขตชุมชนที่มีประชากรหนาแน่น สาเหตุสำคัญมาจากน้ำทิ้งจากชุมชน โรงงานอุตสาหกรรม

และการเกษตรกรรมซึ่งมีสารและวัตถุเจือปนอยู่มาก ทำให้น้ำเสีย สัตว์น้ำไม่สามารถอาศัยอยู่ได้ ทั้งยังก่อให้เกิดการขาดแคลนน้ำ สะอาดอีกด้วย ดังนั้นเราทุกคนจึงควรร่วมมือกันในการรักษาแม่น้ำของเราด้วยวิธีง่ายๆ ดังนี้

๑. ทุกคนต้องมีความรับผิดชอบ ไม่ทิ้งขยะมูลฝอยหรือสิ่งปฏิกูลลงในน้ำ

๒. ไม่นำสัตว์เลี้ยงลงในแม่น้ำ

๓. บำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยออกสู่น้ำ

แหล่งน้ำสะอาดที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตถือเป็นภาระหน้าที่
ของทุกคนในท้องถิ่นที่จะต้องร่วมมือกันดูแลรักษาแหล่งน้ำ

๔. ใช้ปริมาณผงซักฟอกให้น้อยที่สุด เพื่อลดปริมาณสารเคมีละลายในแม่น้ำ

๕. ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีในการรักษาแหล่งน้ำและใช้น้ำอย่างประหยัด

๖. ช่วยกันสอดส่องดูแลสภาพแหล่งน้ำ ไม่ให้ใครทำลายแหล่งน้ำ เพราะเป็นการทำลายทรัพยากรของทุกคน

ในส่วนของการใช้สารอันตราย เพื่อเป็นการป้องกันการปนเปื้อนของสารอันตรายลงสู่แหล่งน้ำ ผู้ที่ใช้จึงควรใช้ด้วยความระมัดระวังและรอบคอบ ซึ่งมีข้อพึงปฏิบัติดังนี้

๑. ควรใช้สารเคมี ปุ๋ย ยาฆ่าแมลงเท่าที่จำเป็น ควรสำรวจความจำเป็นก่อนใช้ เช่น แมลงมีมากน้อยเพียงใด สมควรให้สารเคมีหรือไม่ สามารถใช้ผลิตผลจากธรรมชาติแทนได้หรือไม่ เช่น การใช้ตะไคร้หอม ใช้สารสกัดจากสะเดาแทนสารเคมี

๒. ก่อนใช้จะต้องอ่านฉลากที่ติดกับภาชนะบรรจุ ใช้ตามที่กำหนด และปฏิบัติตามคำเตือนอย่างเคร่งครัด หากมีข้อสงสัยไม่แน่ใจควรสอบถามผู้รู้ เช่น เจ้าหน้าที่เกษตรตำบล

๓. หลังจากฉีดพ่นแล้วต้องล้างเครื่องพ่นด้วยน้ำสะอาด ห้ามล้างอุปกรณ์ทุกชนิดที่ใช้ในสระน้ำ บ่อ แม่น้ำ ลำคลอง หรือทางน้ำอื่นๆ

๔. ภาชนะบรรจุที่ใช้แล้วควรนำไปกำจัดโดยฝังให้ไกลจากแหล่งน้ำ ภาชนะประเภทกระป๋องฉีดสเปรย์ ห้ามนำไปเผาเพราะจะระเบิด ก่อให้เกิดอันตรายได้

๕. ไม่ควรจับปลาโดยใช้สารเคมีที่เป็นอันตราย เพราะสารพิษจะปนเปื้อนอยู่ในแหล่งน้ำ ทำลายสิ่งมีชีวิตทุกอย่าง ทำลายปลา ทำลายอาหารปลา และเมื่อนำปลามาบริโภคสารพิษก็จะเคลื่อนย้ายมาสู่มนุษย์ ในไม่ช้าสิ่งมีชีวิตในท้องถิ่นทั้งหลายก็ต้องพบกับความหายนะอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

แม่น้ำยมเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่สำคัญที่ทุกคนได้ใช้ประโยชน์อย่างมากมาย ดังนั้นประชาชนทุกคนจะต้องตระหนักถึงปัญหา หน้าที่ความรับผิดชอบ ที่จะต้องดูแลรักษาและแก้ไขปัญหาลำน้ำที่เกิดขึ้น

ถ้าประชาชนทุกคนสำนึกในหน้าที่ของตนเองที่มีต่อแม่น้ำ ย่อมส่งผลให้แม่น้ำแห่งอดีตกาล “นทีศรียมนา สายธารแห่งสุขุขทัย” หรือแม่น้ำยมในปัจจุบันมีสภาพที่ดี เอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของชุมชนตราบนานเท่านาน

สุโขทัย รุ่งอรุณแห่งความสุขลุ่มน้ำยม

ด้วยความคิดที่ต้องการราชธานีที่อุดมด้วยความสุขสงบ “สุโขทัย” จึงถือกำเนิดขึ้นตามความหมายของชื่อว่า “รุ่งอรุณแห่งความสุข”

สุโขทัยเมืองแห่งลุ่มน้ำยมนี้ตั้งอยู่ในบริเวณภาคเหนือตอนล่าง ในสมัยที่มีฐานะเป็นราชธานีของไทย สุโขทัยมีเมืองบริวารไม่น้อย ซึ่งได้แก่ เมืองศรีสัชนาลัย เมืองกำแพงเพชร และเมืองพิษณุโลก

สุโขทัยเป็นราชธานีแห่งอารยธรรมซึ่งเรืองรุ่งตั้งแต่ราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ และนับเนื่องต่อไปอีกราว ๑๒๐ ปี มรดกอารยธรรมและวัฒนธรรมมากมายได้พร่างพรั่งสู่อาณาจักรแห่งนี้และสืบสานจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็น พระพุทธศาสนา อักษรศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ศิลปวิทยา ซึ่งสมบูรณ์ไร้ที่เปรียบ อาจกล่าวได้ว่า สุโขทัยคือรุ่งอรุณแห่งความสุขอย่างแท้จริง

“...กลางเมืองสุโขทัยมีพระพุทธรูปทอง มีพระอัฐจรัส มีพระพุทธรูปอันใหญ่ มีพระพุทธรูปอันงาม...” เป็นข้อความที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งปัจจุบันก็ยังมียสภาพเช่นนั้น แม้โบราณสถานและโบราณวัตถุดังกล่าวจะหักพังลงมากแล้วก็ตาม แต่ก็ยังได้รับการอนุรักษ์บูรณะปฏิสังขรณ์ให้คงสภาพไว้

เช่นเดียวกับที่สุโขทัยยังอยู่คู่ “นทีศรียมนา” สายโลหิตที่หล่อเลี้ยงสรรพชีวิตในเมืองพ่อขุนแห่งนี้

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ. “น้ำของโลกมีเพียงพอหรือไม่”, **วารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ**. (มกราคม – มีนาคม, ๒๕๔๐)
- จังหวัดสุโขทัย. **โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการและจัดลำดับความสำคัญการลงทุนเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมจังหวัดสุโขทัย**. รายงานการศึกษาโดยบริษัทเสนาอินเตอร์-เนชั่นแนลดีวิลอปเม้นท์ จำกัด. ม.ป.ท., ๒๕๓๙.
- เฉลิม พรกระแสน. “แม่น້ายมเส้นเลือดใหญ่แห่งสรรพชีวิต”, **เอกสารประกอบการฝึกอบรมโครงการรักษแม่น້ายม**. สำนักงานจังหวัดสุโขทัย, ๒๕๔๑.
- ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. **พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. ๒๕๓๐**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, ๒๕๓๔.
- พรรณสิริ กุลนาถศิริ. **การศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับโครงสร้างทางนิเวศวิทยาของแม่น້ายม**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหา-บัณฑิต. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๓๗.
- มนต์ชัย เทวีวุโรปกรณ์. **พลิกประวัติศาสตร์สุโขทัย ฉบับ ๗๐๐ ปีกำเนิดลายสือไท**. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๒๖.

มนัส-โกศล นิจโกค. **อนุสรณ์ในงานฉลองอายุครบ ๘๐ ปี และ
การสมรสครบ ๕๐ ปี มนัส-โกศล นิจโกค.** กรุงเทพฯ :
ชวนพิมพ์, ๒๕๓๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.
๒๕๒๕.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์,
๒๕๓๙.

สุมาลิน วงศ์มณี และเฉลิม พรกระแสน. “ปลา....สินในน้ำแห่ง
ลุ่มแม่ยมถ้านับวันจะสิ้นสูญ”, **สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์.**
(๒๙ ธันวาคม ๒๕๓๙ - มกราคม ๒๕๔๐)

สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. **น้ำบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย.**
กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๙.

หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดสุโขทัย. **โครงการ
พัฒนาอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดสุโขทัย
ระยะที่ ๒ ปี ๒๕๓๔.** สุโขทัย : โรงเรียนสุโขทัยวิทยาคม,
๒๕๓๔. (อัดสำเนา)

ขอขอบคุณ

นายไพวัน คงกระพันธ์

นายชิต วงศ์ชูเครือ

นางทองเจือ สืบชมพู่

นางสมาลิน วงศ์มณี

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

อธิบดีกรมวิชาการ (นายประพัฒน์พงศ์ เสนาฤทธิ์)
รองอธิบดีกรมวิชาการ (นางอารีรัตน์ วัฒนสิน)
รองอธิบดีกรมวิชาการ (นายประสาธ สอนวงศ์)
ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหนังสือ (นายวินัย รอดจ่าย)

ผู้เขียน

นางเฉลิม พรกระแสน
นางจิราภรณ์ วงษ์แก้วไพโรจน์

บรรณาธิการที่ปรึกษา

นางสาวพรรณงาม แยมบุญเรือง

บรรณาธิการ

นายมานพ ถนอมศรี

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นางสาวขวัญฟ้า นิยมในธรรม

ภาพประกอบ

นางเฉลิม พรกระแสน
นางจิราภรณ์ วงษ์แก้วไพโรจน์

ออกแบบปกและจัดทำรูปเล่ม

นางเฉลิม พรกระแสน
นางจิราภรณ์ วงษ์แก้วไพโรจน์
นายมานพ ถนอมศรี

ประสานงานพิมพ์

นางมาลีรัตน์ อุดลชีวะ
นางศิริลักษณ์ จันทรวรานนท์

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการได้จัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง
นทีศรียมมา เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนกลุ่มวิชาสังคมศึกษา
ระดับมัธยมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการพิจารณาแล้วอนุญาตให้
ใช้หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๔

อ.ร.ง. ✓
/

(นายอรรุจ จันทวานิช)

รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

นายทวีพร ทองคำใบ : ถ่ายภาพ

ด้วยบทเพลงแห่งขุนเขาลำเนาฟ้า
เกิด “นทีศรัยมนา” ระเรื่อยโหล
ธาราของล่องลงสู่สู่โขทัย
สืบสายใยโยงตำนานสวนชีวิน